



Geopolitika post-růstové Evropy

Jak se vypořádat s globálními
výzvami ve světě bez růstu

STUDY & DEBATE



GREEN EUROPEAN FOUNDATION



WETENSCHAPPELIJK
BUREAU GROENLINKS

Poděkování

Tato publikace vznikla v rámci projektu Green European Foundation *Geopolitics of a Post-Growth Europe*. Hlavním partnerem projektu je Wetenschappelijk Bureau GroenLinks (NL) s podporou BlueLink (BG), Centar za zelene politike (RS), Etopia (BE), Fondation de l'Écologie Politique (FR), Green House Think Tank (UK) a Transición Verde (ES). Další rozhovory, videa a jiné materiály vytvořené v rámci projektu jsou dostupné na www.geopoliticspostgrowth.eu.

Editor: Richard Wouters (Wetenschappelijk Bureau GroenLinks)

Autoři a přispěvatelé: Pavel Antonov (BlueLink), Jonathan Essex (Green House Think Tank), Soledad García Consuegra a Raúl Gómez (Transición Verde), Sien Hasker a Laurent Standaert (Green European Foundation), Predrag Momčilović (Centar za zelene politike), Swen Ore (Etopia), Kévin Puisieux (Fondation de l'Écologie Politique), Richard Wouters (Wetenschappelijk Bureau GroenLinks)

Projektová koordinace GEF: Sien Hasker

Úpravy a korektury anglického textu: Katy Nicholson

Grafická úprava a design: Klär.graphics

Překlad do českého jazyka: Martina Dušková

Úpravy a korektury českého textu: Ivana Recmanová

ISBN: 9789490515126

Červenec 2024



Text a grafická část této publikace podléhá licenci Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0). Podmínky licence jsou dostupné zde <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>, jejich shrnutí (které nenahrazuje plnou verzi) je zde <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>.

Geopolitika post-růstové Evropy

Jak se vypořádat s globálními výzvami
ve světě bez růstu

Vydáno s finanční podporou Evropského
parlamentu pro Green European
Foundation. Evropský parlament nenes
odpovědnost za obsah této publikace.

Online verze publikace je volně dostupná na
www.geopoliticspostgrowth.eu
www.gef.eu/tools-and-publications



Green European Foundation

Rue du Fossé 3, L-1536 Luxembourg
Brussels office: Mundo Madou, Avenue des
Arts 7-8, 1210 Brussels, Belgium
phone: +32 2 329 00 50
info@gef.eu · www.gef.eu

Green European Foundation (GEF) je evropská politická nadace, jejímž posláním je přispívat k posilování debaty v evropském veřejném prostoru a podporovat větší zapojení občanů do utváření evropské politiky. GEF usiluje o začlenění diskuzí o evropských politikách do širší společenské debaty, a to nejen v rámci evropského zeleného hnutí, ale i mimo něj. Nadace funguje jako laboratoř nových myšlenek, nabízí mezinárodní vzdělávání v politických otázkách a poskytuje platformu pro spolupráci a výměnu informací na evropské úrovni.



Wetenschappelijk Bureau GroenLinks

Sint Jacobsstraat 12, Utrecht, Netherlands
PO Box 8008, 3503 RA Utrecht, Netherlands
info@wetenschappelijkbureaugroenlinks.nl
www.wetenschappelijkbureaugroenlinks.nl

Wetenschappelijk Bureau GroenLinks (WBGL) je nezávislý think tank blízký nizozemské zelené straně GroenLinks. WBGL usiluje o prohlubování a rozšiřování progresivního zeleného uvažování. Zaměřuje se na hledání dlouhodobě udržitelných odpovědí na současné výzvy propojováním vědeckého, společenského a politického přístupu.



BlueLink

257 Slivnitsa Boulevard, 1202 Sofia, Bulgaria
office@bluelink.net
www.bluelink.net



Centar za zelene politike

Belgrade, Serbia
office@czp.org.rs · www.czp.org.rs



Etopia

Espace Kegeljan, 52 Avenue de Marlagne,
5000 Namur, Belgium
info@etopia.be · www.etopia.be



FONDATION DE L'ÉCOLOGIE POLITIQUE

Fondation de l'Écologie Politique

31-33 rue de la Colonie, 75013 Paris, France
contact@fondationecolo.org
www.fondationecolo.org



Green House Think Tank

Wood House, Hallbankgate, Brampton,
CA8 2NJ, United Kingdom
info@greenhousethinktank.org
www.greenhousethinktank.org



Transición Verde

Madrid, Spain
info@transicionverde.es
www.transicionverde.es

Obsah

Předmluva

Sien Hasker a Laurent Standaert

5

ESEJ

Péče o planetu, obrana demokracie

Richard Wouters

7

ROZHOVORY

Geopolitika ve světě po růstu

Rozhovor s Gayou Herrington vedl Richard Wouters

23

Může evropská obrana fungovat bez růstu?

Rozhovor se Svenem Biscopem vedl Richard Wouters

28

Přechod od extraktivismu

Rozhovor s Peterem Newellem vedl Jonathan Essex

36

Obchodní dohoda mezi EU a Chile: Nerůstová perspektiva

Rozhovor s Gabrielou Cabaña Alvear vedl Jonathan Essex

42

Co nám brání vzdát se růstu?

Rozhovor s Cristinou Monge a Giorgosem Kallisem
vedla Soledad García Consuegra

46

DOPORUČENÍ

Jak se vypořádat s globálními výzvami ve světě bez růstu

53

Předmluva

Sien Hasker a Laurent Standaert

Publikace, kterou držíte v ruce, není zrovna odpočinkovým čtením. Otevírá totiž nepříjemné otázky týkající se vztahu mezi hospodářským růstem a geopolitickou silou Evropy.

Musíme si připustit, že časovanou bombu klimatické změny nedokážeme zneškodnit, aniž by evropská ekonomika přestala růst. U dalších environmentálních hrozeb to platí dvojnásob. Cestou k obnovení rovnováhy s přírodou je omezení naší nadměrné výroby a spotřeby. To je jednou z hlavních myšlenek hnutí za udržitelný nerůst, které si v současné době získává čím dál větší pozornost. Požadavek, aby se bohaté země přestaly honit za růstem HDP, má stále větší oporu také v odborných kruzích.

U odborníků na zahraniční a bezpečnostní politiku však myšlenka nerůstu zatím nenašla velkou odezvu. Je snadné pochopit proč. Geopolitický vliv určuje mnoho faktorů, které jsou úzce spjaty s výší HDP – obchod, rozvojová pomoc, technologie, obrana. Když už zmiňovaní experti uznávají existenci planetárních mezí, ohánějí se narativem „zeleného růstu“, který má podle nich vyřešit rozpor mezi ekologickou a geopolitickou bezpečností. Právě tuto důvěru v zelený růst ale nerůstoví akademici zpochybňují.

Zatímco zelený růst představuje pro geopolitické teoretiky snadné východisko z krize, pacifismus a antimilitarismus mnohých příznivců nerůstu, se v době, kdy agresivní autokracie napadají své demokratické

Sien Hasker je programovou manažerkou Green European Foundation.

Laurent Standaert je ředitelem Green European Foundation.

sousedy, zdá hraničit s naivitou. Ruský útok na Ukrajinu přinesl válku na práh Evropské unie. Nutí nás přehodnotit otázku obrany a znovu se vážně zabývat konceptem odstrašování.

Je zřejmé, že zastánci nerůstu a ti, kdo se v teoretické i praktické rovině věnují otázkám geopolitiky, spolu musí začít vést dialog. Může Evropská unie uznat limity růstu a zůstat přitom významným globálním hráčem? Byli bychom v takovém případě nadále schopni bránit sebe, své spojence a své hodnoty? Nabízí post-růstová ekonomika nové možnosti, jak tyto hodnoty naplňovat? Jak se zbavit dvojího metru a opustit neokoloniální dynamiku, kterou náš nenasytý hlad po zdrojích pomáhá udržovat?

V Green European Foundation jsme tento dialog zahájili v roce 2023 v rámci nadnárodního projektu *Geopolitics of a Post-Growth Europe*. Ve spolupráci se sedmi partnerskými organizacemi jsme uspořádali řadu seminářů, kulatých stolů, webinářů a rozhovorů s odborníky z různých evropských zemí. Část získaných poznatků jsme shrnuli v této publikaci. Děkujeme všem, kdo se procesu účastnili a přispěli svými myšlenkami, názory a zkušenostmi.

V úvodním eseji vedoucí projektu Richard Wouters nastiňuje rozpory a synergie mezi post-růstem a geopolitikou. Navrhuje také cesty, jak se v tomto minovém poli pohybovat. Pozor: může obsahovat stopy reálpolitiky.

Text byl inspirován **setkáními a rozhovory**, které proběhly v rámci projektu. Výběr z nich vám nabízíme v další části této publikace. *

Publikaci uzavírá seznam **doporučení**, která partneři projektu společně zformulovali a která mají podnítit další diskuzi.

* Další rozhovory (v angličtině) jsou dostupné na <https://geopoliticspostgrowth.eu>

Naším záměrem je i nadále tuto diskuzi moderovat, protože nepříjemným otázkám se nelze vyhýbat – často nás právě ony dovedou k těm nejlepším odpovědím.

Esej

Péče o planetu, obrana demokracie

Richard Wouters

Může se Evropská unie zříct hospodářského růstu a přitom si udržet geopolitickou sílu, aby mohla hájit své hodnoty na mezinárodní scéně? Podmínkou by bylo posílit vnitřní spolupráci a více investovat do zahraniční politiky a rozvoje technologií. Má-li Evropa dokázat více za méně peněz, neobejde se bez spojenců a strategických partnerství.

Od přijetí Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu v roce 1992 uběhlo více než 30 let, globální emise skleníkových plynů však stále rostou. Teplotní rekordy padají jeden za druhým a my sledujeme ničivé následky veder, požárů a povodní. Podle generálního tajemníka OSN Antónia Guterrese přichází „éra globálního varu“.¹

Lidstvo svou činností narušuje fungování planetárního systému, který mu dosud zajišťoval prosperitu. Vedle rozvratu klimatu dochází k dramatickému propadu biologické rozmanitosti, masivnímu odlesňování, vyčerpávání zásob sladké vody, zaplavování ekosystémů nadměrným množstvím živin a znečišťování prostředí chemikáliemi. Překročili jsme šest z devíti planetárních mezí, které vymezují „bezpečný operační prostor pro lidstvo“. To podle Stockholmského centra pro odolnost (Stockholm Resilience Centre) zvyšuje riziko „rozsáhlých náhlých nebo nevratných změn podmínek prostředí“, v jejichž důsledku se Země stane mnohem méně příznivým místem pro život.²

Rozvrat planetárního systému je z velké části způsoben rostoucí spotřebou energie a materiálů. Pozitivní efekt dekarbonizace a zvyšování energetické a materiálové účinnosti na ochranu životního prostředí

je převažován nárůstem výroby a spotřeby, který je podmínkou hospodářského růstu. V některých regionech, zejména v Evropské unii, se podařilo snížit spotřebu energie a emise skleníkových plynů při současném zachování růstu ekonomiky. Pokles však není ani zdaleka tak rychlý, jak by bylo potřeba, a částečně je způsobený přesunem energeticky náročné výroby do jiných částí světa.³ Jsou tu i další varovné signály. Evropská agentura pro životní prostředí (EEA) varuje, že „biologická rozmanitost v EU dál klesá alarmujícím tempem“.⁴ Konstatuje také, že množství surovin vytěžených pro uspokojení evropské poptávky přesahuje již zmíněný bezpečný operační prostor lidstva a nic nenasvědčuje tomu, že by se mělo snížit.⁵

V kontextu prohlubující se ekologické krizi přibývá vědeckých poznatků, které zpochybňují, zda je další hospodářský růst slučitelný se životem na planetě.⁶ „Je krajně nepravděpodobné, že by se v celosvětovém měřítku podařilo dosáhnout dlouhodobého a absolutního oddělení hospodářského růstu od tlaků a dopadů na životní prostředí,“ uvádí se ve zprávě agentury EEA.⁷

Koncept „zeleného růstu“, který je základem mnoha environmentálních strategií včetně Zelené dohody pro Evropu, se čím dál více

jeví jako chiméra. Myšlenky nerůstu naopak nabývají na aktuálnosti. Nerůstové hnutí prosazuje přechod od hromadění materiálního bohatství k důrazu na blahobyt ve společnosti, která bude rovnoprávnější, spravedlivější a bude zajišťovat kvalitní veřejné služby. K této změně by mělo dojít nejprve v bohatých průmyslových zemích, kde hospodářský růst již nemá pozitivní dopady na zvyšování kvality života obyvatel. Omezení nadprodukce a nadměrné spotřeby globálního Severu (a bohatých elit v jiných částech světa) by nás mělo nejen vrátit zpět do bezpečného prostoru planetárních mezí, ale také uvolnit přírodní zdroje nezbytné pro pozvednutí lidí na globálním Jihu z chudoby. V mnoha nízkopříjmových zemích není možné dosáhnout uspokojení základních lidských potřeb, aniž by tyto země zvýšily svoji spotřebu zdrojů.

Nejčastěji používaná definice nerůstu pochází od ekonomického antropologa Jasona Hickela: „Nerůst je plánované snižování spotřeby energie a zdrojů, jehož cílem je vrátit ekonomiku do rovnováhy s živým světem tak, aby se snížila nerovnost a zlepšil blahobyt lidí.“⁸ Z této definice vyplývá, že nerůst se netýká ani tak snižování hrubého domácího produktu (HDP), jako spíše snižování spotřeby energie a materiálů. Podle Hickela „je však důležité akceptovat, že snížení objemu výroby a spotřeby pravděpodobně povede k nižšímu tempu růstu HDP, nebo dokonce k jeho poklesu, a my musíme být připraveni tento důsledek ekonomické transformace bezpečně a spravedlivě zvládnout“.⁹

Existuje řada dobrých důvodů, proč by Evropská unie měla jít příkladem a ukazovat ostatním cestu při přechodu na post-růstovou ekonomiku. V první řadě je to otázka spravedlnosti. Evropská unie nese velký podíl viny na probíhající ekologické krizi. V členských státech EU dnes žije méně než 6 procent světové populace. Přesto jsou tyto země historicky zodpovědné za přibližně 22 % nadměrných emisí CO₂ a spotřeby materiálů.¹⁰ Jinými slovy, bohatství Evropy pochází

**Je určitě lepší,
aby konec
růstu nastal
plánovaně
prostřed-
nictvím
demokratické
diskuze
než nuceně
v důsledku
ekologického
kolapsu, který
by znamenal
obrovské
sociální otřesy.**

z bezohledného drancování přírodních zdrojů na úkor ostatních částí světa. Kdybychom se v Evropě vzdali snahy o hospodářský růst a zaměřili se na šetrné zacházení s planetou, dá se předpokládat, že bychom tím významně přispěli ke spravedlivějšímu rozdělení bohatství a zdrojů, a to jak mezi zeměmi globálního Severu a Jihu, tak napříč generacemi.

Druhým důvodem je posílení odolnosti Evropské unie. Růst HDP se již nyní zpomaluje kvůli stárnutí evropské populace. Nebude trvat dlouho a projevy ekologické krize začnou dopadat na naši ekonomiku tak razantně, že se růst HDP úplně zastaví. Je určitě lepší, aby konec růstu nastal plánovaně prostřednictvím demokratické diskuze než nuceně v důsledku ekologického kolapsu, který by znamenal obrovské sociální otřesy.⁹ Čím dříve se přestane soustředit na růst ekonomiky a zaměříme se na to, jak zajistit dobrý život pro všechny, tím spíše se nám podaří zachovat společenský smír a soudržnost uvnitř Evropy. Jen tak se dokážeme vypořádat s vnějšími hrozbami, kterým budeme muset čelit.

▪ Více se dočtete v rozhovoru s Gayou Herrington.

Tváří v tvář konfliktu

Evropa, která se dokázala zříct růstu, by se pro mnohé ve světě stala důvěryhodnějším partnerem v boji proti ekologické katastrofě. Mezinárodní politika se však netýká jen spolupráce, ale také soupeření. V době, kdy by jedinou adekvátní reakcí na hrozbu „globálního varu“ měla být dohoda na společném postupu, jsme místo toho svědky rostoucího nepřátelství a násilí. Nečinnost tváří v tvář ekologické krizi povede k ještě větším nesvárům. Jak by Evropa bez růstu obstála ve světě zmítaném konflikty?

Ruský útok na Ukrajinu přinesl válku na hranice EU a uštědřil nám tvrdou lekci o naší závislosti na cizích zdrojích. Vladimír Putin si myslel, že mu jeho dobovatelská válka projde, protože EU se nedokáže obejít bez ruského zemního plynu. V tomto odhadu se zmýlil:

Evropa Ukrajinu podpořila navzdory drastickému omezení dodávek. Cenou za to však byla energetická krize. Evropské vlády vynaložily stovky miliard eur na pomoc domácnostem a podnikům postiženým vysokými účty za energii. Ani dva roky po velké invazi na Ukrajinu se EU stále nepodařilo plně se zbavit dovozů zemního plynu, ropy a uranu z Ruska, čímž de facto financuje Putinovo válečné tažení.

Jednou z reakcí na válku byla snaha o urychlení přechodu na obnovitelné zdroje energie. Tím se však EU stává závislejší na Číně, která dominuje dodavatelským řetězcům mnoha důležitých surovin i solárních panelů, baterií a magnetů, které se z nich vyrábějí. Cestou ke snížení této nové závislosti na dovozu je domácí těžba surovin, lepší recyklace a podpora evropského průmyslu v oblasti zelených technologií. Nestane se to však ze dne na den. Mezitím zůstáváme v kleštích mezi dvěma agresivními autokraciemi.

„Pomalejší“ ekonomika, jak ji navrhuje nerůstové hnutí, by Evropě umožnila rychleji snížit svou přílišnou závislost na dovozu energie a materiálů. Tím by se Unie stala méně zranitelnou vůči hospodářskému vydírání a získala by tak strategickou nezávislost. Cílem současných dekarbonizačních politik je například nahradit všechny benzinové a dieselové automobily převážně elektromobily na baterie. Protože baterie potřebují lithium, předpokládá se, že evropská poptávka po tomto kovu do roku 2030 dvanáctkrát vzroste.¹¹ Podle nerůstového scénáře, který počítá s nižším vlastnictvím osobních automobilů ve prospěch používání kol, veřejné dopravy a sdílených vozidel, by se nárůst poptávky po lithiu a dalších kritických kovech výrazně omezil. Kromě toho by se také ušetřilo více energie.¹² Mohli bychom se tak dočkat dne, kdy obchodní tlaky z Ruska nebo Číny už nebudou ohrožovat stabilitu naší ekonomiky.

Odchodem od růstu by Evropa také mohla přispět ke zmírnění dalšího typu konfliktů

založených na soupeření o zdroje. Rozšiřování těžby a exportního zemědělství je často násilný a destruktivní proces, což platí zejména v zemích globálního Jihu. Lidé jsou vyháněni ze své půdy, dochází ke znečišťování vodních zdrojů a ničení lesů, na nichž závisla obživa místních komunit. Drancování vývozních komodit je zdrojem financování polovojských a teroristických skupin. V prvních liniích těžby, tam, kde začínají naše dodavatelské řetězce, jsou konflikty často tak intenzivní, že destabilizují vlády a přelévají se do sousedních zemí. Svědectví o tom přináší web Globální atlas *environmentální spravedlnosti*.¹³

▪ Více se o tom můžete dočíst v rozhovoru s odborníkem na mezinárodní vztahy Peterem Newellem.

Snížením své materiálové stopy bychom zpomalili postup této frontové linie.

Stručně řečeno, post-růstová Evropa by posílila svoji odolnost vůči mezinárodním konfliktům a méně by přispívala ke vzniku konfliktů uvnitř ostatních států a regionů. Geopolitické soupeření se však zdaleka neomezuje jen na materiální zdroje. Například ruskou válku v Ukrajině lze jen stěží vysvětlit nedostatkem surovin. Důvodem jsou spíše Putinovy bludy o obnově bývalého impéria (sdílené nemalou částí ruského obyvatelstva) a strach ruských vládnoucích elit z nakažlivých účinků demokracie v postsovětských zemích. To ukazuje, že geopolitické spory se dotýkají samotných hodnot, na nichž jsou založeny národní společnosti a mezinárodní řád. Výsledek těchto konfliktů bude mít vliv na to, kolik bezpečného operačního prostoru na planetě zůstane pro nás, pro lidstvo.

Obrana demokracie

Jedna z hlavních geopolitických linií zlomu probíhá mezi demokracií a autokracií. V Ukrajině se dnes přímo před našima očima odehrává tragické soupeření mezi demokratickými a autoritářskými vládami. V kterémkoli okamžiku může dojít k násilné konfrontaci v Tchajwanském průlivu. Chřestění zbraní pevninské Číny proti Tchaj-wanu nás nutí

očekávat ozbrojený pokus o sjednocení, který by zničil tamní demokracii.

Kritikové hospodářského růstu nemohou odhlédnout od hrozby, kterou agresivní autokracie představují pro demokracii, lidská práva a mezinárodní právní řád. Není pochyb o tom, že přechod od růstu k nerůstové ekonomice musí být demokratický. Jenom demokracie poskytuje svobodný veřejný prostor pro zpochybnění růstové ideologie. Autokracie naproti tomu debatu o „nové utopii“ raději potlačí ze strachu, aby nepřišla o svou moc.¹⁴ Mnozí zastánci nerůstu dokonce navrhnou rozšířit demokratické principy na ekonomickou sféru jako způsob, jak překonat tlak na růst, který je vlastní akcionářskému kapitalismu. Demokracie se opírá o ústavní záruky, které chrání právní stát, pluralismus a lidská práva. Mezi ně patří právo protestovat proti vládnoucím politikům za jejich neschopnost řešit environmentální krizi.

Zabránit nejhorším dopadům klimatické a ekologické krize bude vyžadovat nejen opatření na národních úrovních, ale také bezprecedentní globální spolupráci. To se nestane ve světě, kde platí právo silnějšího, o kterém sní autokraté. Takový svět by se propadl do ještě většího násilného chaosu a bezpráví. Demokracie se sice také mohou uchýlit k násilí, ale málokdy proti sobě vedou válku. Bývají více nakloněny mírovému řešení v souladu s pravidly, na kterých se většinou dohodly. Řád založený na pravidlech je nezbytný nejen pro předcházení dalším válkám, ale také pro řešení ekologických hrozeb. V situaci, kdy se Rusko chová jako agresor, Čína vyhrožuje svým sousedům a Spojené státy tíhnou k excecionalismu, je na Evropské unii, aby sehrála klíčovou roli při prosazování mezinárodního právního řádu.

Kvadratura kruhu

Nabízí se tedy otázka: Mohla by se post-růstová EU podílet na utváření globální politiky, místo aby se jí jen podřizovala? Byla by schopna bránit sebe, své spojence, demokracii, lidská

práva a mezinárodní právní řád proti útokům ze strany Ruska nebo Číny? Geopolitická síla zemí a aliancí se obvykle měří jejich bohatstvím a vojenskými schopnostmi. Ukrajina nás učí, že do této rovnice je třeba zahrnout i morální sílu. Přesto válka v Ukrajině do značné míry potvrzuje standardní metriku. Bez finanční a zbrojní podpory Západu v řádu miliard eur by Ukrajina nebyla schopna čelit ruskému agresorovi, který se snaží zničit nejen ukrajinský národ, ale celý evropský bezpečnostní řád.

Z tohoto pohledu by se post-růstová Evropa mohla stát zranitelnější. Její podíl na světovém HDP by se propadal ještě rychleji než doteď. S klesajícím podílem na světovém obchodu by se snížil její vliv na třetí země a nadnárodní korporace. Obrana by ještě více soupeřila s ostatními veřejnými sektory o peníze a přírodní zdroje. Na technologický rozvoj, a to jak civilní, tak vojenský, by zbývalo méně finančních prostředků, což by mohlo vést k většímu zaostávání Evropy v globálním technologickém závodě. Je zřejmé, že v těžkých časech není snadné skloubit nerůst s geopolitickými zájmy. Stojí totiž na protichůdné logice. Lze tuto kvadraturu kruhu vyřešit?

Posílit vnější činnost EU

Jedním ze způsobů, jak omezit rozpor mezi geopolitikou a nerůstem, by bylo snížit roztržitost a nejednotnost Evropy v oblasti vnějších vztahů. Evropská diplomacie je příliš často kakofonií národního sebeprosazování, které brání jednotnému přístupu. Kvůli absenci společné strategie zůstává EU pouhým pozorovatelem v izraelsko-palestinském konfliktu, přestože je největším obchodním partnerem Izraele a největším dárcem pomoci Palestině. Řeč peněz dává smysl, jenom když mluví podle jednotného scénáře.

Rozpory mezi unijními státy částečně vysvětlují, proč demokratický svět dosud nestanovil jasné červené linie vůči Číně. Kdyby USA, EU, Japonsko a další země vyslaly společné signály, že v případě útoku na Tchaj-wan zavedou tvrdé ekonomické sankce, i kdyby je to samotné mělo

bolet, mohlo by to Peking přimět k zamyšlení. Udržení míru v Tchajwanském průlivu má význam pro celou planetu, protože válka s Čínou by mohla vést ke krachu světových jednání o ochraně klimatu.¹⁵ Společný přístup evropských zemí by pomohl obtížnému vyvažování mezi soupeřením (o demokratické hodnoty) a spoluprací (v oblasti ekologie a ochrany zdraví) s Čínou. Opravdu musí válka dorazit až na náš práh, aby se Evropská unie semkla, jako to udělala tvář v tvář plnohodnotné ruské invazi na Ukrajinu?

Evropská obrana trpí roztržitostí, duplicitou a nedostatečnou součinností mezi národními ozbrojenými silami. Zatímco armáda USA používá 30 hlavních zbraňových systémů, armády EU jich mají okolo 180.¹⁶ Tato nesourodost vede k plýtvání veřejnými penězi i materiálními a lidskými zdroji. Snižuje to naši kolektivní sílu, což je mimořádně znepokojující ve chvíli, kdy nás ruský imperialismus nutí brát koncept odstrašování znovu vážně.

Takovou cenu za „méně Evropy“ si už Evropská unie nemůže dovolit. V post-růstové Evropě by to platilo dvojnásob. Řešení by vyžadovalo vydat se na cestu hlubší integrace. To znamená vystupovat jednotně: Již žádné veto v zahraniční a bezpečnostní politice. Vytvoření pozice skutečného ministra zahraničí EU podporovaného jednotnou diplomatickou službou. A v neposlední řadě převedení francouzského křesla v Radě bezpečnosti OSN na EU. Znamená to také vážně se zabývat integrací obrany. Z více než 200 miliard eur, které evropská sedmadvacítka ročně vydává na obranu, by se dalo ušetřit 20 až 120 miliard v závislosti na úrovni integrace.¹⁷ Tyto úspory by mohly být použity na zvýšení bojové síly. Čím lépe se budou armády členských států doplňovat, tím více užítka získáme za své peníze. Příkladem, jak na to, je krok Nizo zemska a Belgie, kterým tyto dvě země prakticky sloučily svá námořnictva.[■]

■ Více o tom mluví politolog Sven Biscop v rozhovoru, který je součástí této publikace.

V celosvětovém soupeření mezi demokracií a autokracií se může stát, že pokud v příštích amerických prezidentských volbách zvítězí Donald Trump, přeběhnou Spojené státy do opačného tábora. Ať tak či onak, USA budou svou obranu stále více zaměřovat na hrozby ze strany Číny, nikoliv Ruska.¹⁸ Pro post-růstovou Evropu by to znamenalo snížit svou bezpečnostní závislost na USA a posílit strategickou autonomii v oblasti obrany. Zaplnění děr v evropské obraně by vyžadovalo vývoj nebo nákup nových zbraňových systémů,¹⁹ nejlépe za účasti evropských konsorcií. Je nanejvýš důležité, aby členské státy, zejména Francie a Německo, v tomto postupovaly společně. Jednotná nebo sdílená výzbroj šetří náklady a podporuje interoperabilitu. Mohlo by se jednat o rozhodující krok k integraci evropských ozbrojených sil.²⁰

Post-růstová EU usilující o snižování spotřeby energie a materiálů by rovněž musela snížit ekologickou stopu svého vojenského průmyslu, aniž by tím však oslabilu svoji bojovou kapacitu. K tomu budou zapotřebí změny, jejichž

• To platí nejen pro jaderný konflikt, ale i pro válku konvenčními zbraněmi. Emise skleníkových plynů v prvním roce války v Ukrajině se odhadují na 120 milionů tun CO₂e. To pravděpodobně převyšuje roční emise všech ozbrojených sil EU dohromady, včetně dodavatelských řetězců, které lze zhruba odhadnout na 100 milionů tun CO₂e. K tomu je třeba připočítat další ekologické náklady války, jako je rozsáhlé znečištění, degradace ekosystémů a ztráta biologické rozmanitosti. Nemluvě o zmařených lidských životech.

provedení by si vyžádalo hodně času, úsilí a finančních prostředků. Obranný sektor bude mít dopady na planetu i v příštích desetiletích. Musíme však mít na paměti, že ekologická cena války by značně převýšila náklady na odstrašení.²¹

K větší udržitelnosti obranného sektoru by přispělo, pokud by se členské státy dokázaly dohodnout na společném zadávání zakázek na nákup vojenské techniky.²² Znamenalo

• EU již nyní uvažuje o zavedení pravidel pro udržitelné zadávání veřejných zakázek v obranném sektoru.

by to vyrábět méně typů zbraní ve větších sériích, což by zvýšilo návratnost investic do vývoje a výroby zbraňových systémů pro potřeby evropské bezpečnosti a obrany. Argument zbrojního

průmyslu, že vývoz zbraní je komerční nutností, by tím ztratil na váze.²³ Umožnilo by to prosadit přísnější kritéria pro vývoz zbraní, na jejichž dodržování by dohlížela Evropská komise, a efektivně tak omezit dodávky zbraní do zemí, které je používají k porušování mezinárodního práva. O potřebě přísnějších pravidel svědčí skutečnost, že deset členských států EU nezastavilo dodávky vojenského materiálu Rusku ani po první ruské invazi na Ukrajinu v roce 2014.²⁴

Pro obranu post-růstové Evropy by bylo dvojnásob důležité, aby nebyla ohrožována zbraněmi, které sama vyrobila. Udržet na uzdě výdaje na obranu by mimo jiné předpokládalo obnovení jednání o kontrole zbrojení, a to i za účasti Ruska. Transparentní informování o vojenských kapacitách a investičních plánech EU by přispělo jak k dosažení těchto dohod, tak i obecněji k udržení tenké hranice mezi efektivním odstrašováním a závody ve zbrojení.

Post-růstová EU by také musela více investovat do vnějších vztahů. Vzájemná obrana, strategická nezávislost, a tím i dlouhodobá podpora obrany Ukrajiny jsou pro naši bezpečnost zásadní. Stejně tak důležitá je rozvojová pomoc a klimatické financování pro země globálního Jihu. Takto komplexní přístup k evropské bezpečnosti by pro EU představoval nemalé výdaje. Nerůstové hnutí však správně zdůrazňuje, že pro společné dobro všech potřebujeme investovat do kvalitních a dostupných veřejných služeb. Diplomacii, obranu a zahraniční pomoc je třeba přidat na seznam těchto služeb.

Rozšíření a prohloubení integrace EU

Post-růstová Evropa se neobejde bez spojenců, kteří přinášejí dodatečné zdroje a legitimitu. Existuje riziko, že Spojené státy po prezidentských volbách v roce 2024 nastoupí na cestu k autoritářství, izolacionismu a popírání klimatu. EU by tím přišla o důležitého

spojence. Ztrácet další si nemůžeme dovolit. Měli bychom usilovat o těsnou spolupráci s Velkou Británií a zdůraznit, že dveře pro návrat zůstávají otevřené. Nejtěsnější formou spolenectví je členství v EU.

Přijetí zemí západního Balkánu, Ukrajiny a Moldavska by se pro post-růstovou EU stalo geopolitickou nutností. Pro nové členy by bylo potřeba zavést zvláštní politiku „zeleného růstu“, aby měli šanci dohnat ekonomický rozdíl oproti stávajícím členským státům, a v případě Ukrajiny obnovit zemi po válce.

Pokud Ukrajina s naší pomocí přežije ruskou agresi, mohla by se stát mocným spojencem ještě před vstupem do

▪ EU by mohla Ukrajinu přivítat k účasti na obranných projektech EU ještě předtím, než se stane plnohodnotným členským státem.

EU, a to jak z hlediska občanské odvahy, tak vojenské síly.²⁵

Nelze přehlížet, že existuje napětí mezi prohlubováním evropské integrace a rozšiřováním EU. Čím více členů bude mít, tím obtížnější bude dosahování shody, a to zejména pokud národní vlády zapomenou na hodnoty, k nimž se přihlásily podpisem Smlouvy o EU. Stačí jedna výjimka, jako je dnešní autoritářská maďarská vláda, aby byla narušena vzájemná důvěra a ochromeno společné rozhodování. Proto musí rozšíření EU doprovázet omezení práva veta a důraznější dohled nad dodržováním demokratických principů, lidských práv a pravidel právního státu uvnitř samotné EU. Nelze přitom mluvit o nadměrném vměšování se do vnitřních záležitostí členských států, protože rozvracení evropských hodnot v jedné zemi se týká nás všech. Pravidla ovlivňující naše životy částečně vznikají procesem nadnárodního rozhodování, na kterém se podílí každý členský stát. Postavení EU jako globálního aktéra závisí nejen na její diplomatické, hospodářské a vojenské síle, ale také na zachování věrnosti vlastním hodnotám. V neposlední řadě je bezpečnost EU ohrožena také tam, kde jde eroze demokracie ruku

Diplomacii, obranu a zahraniční pomoc je třeba přidat na seznam veřejných služeb.

v ruce s podlézáním Moskvě a Pekingu, jako právě v Maďarsku za vlády Viktora Orbána.

EU by měla být spojencem občanů bojujících proti úpadku demokracie. V případě Maďarska jsou důkazy o závažném porušování zásad právního státu, demokracie a lidských práv natolik přesvědčivé, že je na místě urychleně zahájit postup podle článku 7, který by vedl k pozastavení hlasovacích práv Orbánovy vlády v Radě EU. Unijní instituce musí k ochraně evropských hodnot lépe než dosud využívat nástroje, které mají k dispozici.

Péče o ústavní demokracii však není úkolem jen pro administrativu Evropské unie. Musí probíhat na všech úrovních, včetně politických stran.²⁶ Politici od pravého středu až po levici by neměli uzavírat spojenectví s krajně pravicovými populisty, přejímat jejich štvavou rétoriku vůči migrantům a dalším menšinám nebo bez povšimnutí přecházet jejich útoky na soudnictví, média a vědu. Dvoření se krajní pravici a kopírování či normalizování jejich narativů neprospívá nikomu jinému než zase jenom krajní pravici. Nedávno to znovu ukázaly nizozemské parlamentní volby.

Boj proti radikálně pravicovému populismu je možné vyhrát. Plíživé autoritářství není nezvratný trend. Viděli jsme to na polských volbách v roce 2023, kdy voliči a voličky dali přednost opozici stojící na straně evropských hodnot před vládou, která hlásala netoleranci a podkopávala právní stát.

Partnerství se zeměmi globálního Jihu

Jedním z cílů snižování spotřeby energie a materiálů v EU by bylo uvolnit přírodní zdroje pro potřeby zemí globálního Jihu. Znamená to, že by post-růstová Evropa v těchto zemích automaticky našla spojence? Bylo by to hezké, ale takový scénář se nezdá pravděpodobný. V multipolárním světě není pro vlády rozvojových zemí zajímavé spojovat se s jedinou

velmocí. Vyplatí se jim nepřiklánět se na žádnou stranu a hrát proti sobě zájmy USA, EU a Číny. Tímto způsobem pro sebe získají více obchodu, rozvojové pomoci a investic. Nejlepší, v co může EU doufat, je řada strategických partnerství neexkluzivní povahy, která jsou však nezbytná pro její větší bezpečnost a legitimitu.

Při navazování a prohlubování partnerství by pomohlo, kdyby se evropské země vyrovnaly se svou koloniální minulostí. Nemělo by nás tolik překvapovat, že mnohé vlády a občané zemí globálního Jihu nevidí ruskou invazi do Ukrajiny jako to, co ve skutečnosti je: tedy imperialistický, kolonialistický útok režimu, který nebere ohled na mezinárodní právo ani na lidské utrpení. Imperialismus a kolonialismus si totiž spojují se západní Evropou a USA. Existuje obrovské množství historické bolesti a hněvu, kterým stále nebyla věnována dostatečná pozornost. Prvním krokem by byla jednoznačná omluva za otroctví a kolonialismus ze strany všech zúčastněných zemí EU a také upřímné uznání, že zločiny minulosti se přenášejí do současných nespravedlností, ať už hospodářských nebo environmentálních. Tato prohlášení by měla být podpořena významnými příspěvky EU ke globálním veřejným statkům, snižování chudoby, prosazení daňové spravedlnosti, vytvoření legálních migračních cest, mezinárodnímu financování ochrany klimatu a kompenzacím za škody způsobené klimatickými změnami. EU by také měla spolupracovat s demokratickými vládami zemí globálního Jihu na vypracování návrhů na zlepšení jejich zastoupení v Radě bezpečnosti OSN, Mezinárodním měnovém fondu a Světové bance. V neposlední řadě musíme přestat uplatňovat dvojí metr. EU, která pomáhá bránit ukrajinskou svrchovanost a hájí právo Izraele na bezpečnost, by se měla také postavit za vytvoření životaschopného, demokratického palestinského státu.

Tato část geopolitické agendy dobře zapadá do cílů nerůstového hnutí, jako je dekolonizace a spravedlivější redistribuce zdrojů. Přispěla

by také k míru a demokracii, obzvláště! kdyby byla provázána s feministickou zahraniční politikou, která podporuje práva a zastoupení žen a dalších znevýhodněných skupin. Podle Světové banky platí, že „čím více společnosti dbají na rovnoprávnost žen a mužů, tím jsou stabilnější a mírumilovnější“.²⁷ To vše podtrhuje důležitost mezinárodní politiky pro post-růstovou Evropu. Omezování výdajů na vnější činnost EU by rozhodně nebylo prozřívavé.

Největší překážkou pro partnerství mezi post-růstovou Evropou a zeměmi globálního Jihu může být vzájemný obchod. Mnohé vlády rozvojových zemí by v zásadě uvítaly, kdyby EU ráznými kroky snížila svůj nadměrný podíl na spotřebě globálních zdrojů. V praxi by se však taková opatření mohla snadno dostat do rozporu s jejich rozvojovými strategiemi. Zvyšování vývozu přírodních zdrojů je pro řadu zemí stále preferovanou cestou k dosažení ekonomického růstu. Rozhodují se pro ni i demokraticky zvolené, progresivní vlády ne úplně chudých zemí, jako je Brazílie a Chile. Radit jim něco jiného by mohlo vyvolat vzpomínky na koloniální časy.

Činy mluví hlasitěji než slova. EU by mohla prosadit odpuštění dluhů a tím zmírnit tlak na rozvojové země, aby rozprodávaly své přírodní bohatství k uspokojení zahraničních věřitelů. To by mohlo otevřít debatu o alternativních strategiích (ne)růstu pro země globálního Jihu, které by nebyly orientované na vývoz.^{*}

Stále však platí, že je na zemích Jihu, aby si zvolily své vlastní cesty rozvoje. Ty se prozatím nezdají být v souladu s myšlenkami nerůstu v Evropě.

* Více o tom hovoří chilská sociální antropoložka Gabriela Cabaña Alvear v rozhovoru, který je součástí této publikace.

Východiskem z tohoto dilematu, i když jen částečným, je uvědomění si, že i když se Evropa vzdá honby za ekonomickým růstem, stále bude potřebovat obrovské množství dovážených kovů, aby se zbavila závislosti na fosilních palivech. Vezmeme si lithium. V současné době se předpokládá, že evropská

spotřeba tohoto kovu vzroste do roku 2030 asi dvanáctkrát. Pokud bychom se začali řídit podle scénáře energetické transformace, který zahrnuje méně a menších automobilů s menšími bateriemi, poptávka EU po lithiu by podle odhadů pořád rostla, i když jen přibližně pětkrát.²⁸ Z toho jen malou část může pokrýt těžba v Evropě.²⁹

* Evropská komise usiluje o to, aby těžba kovů v EU do roku 2030 pokryla 10 % poptávky EU po strategických surovinách, jako je lithium.

To vše by bylo snazší, kdyby se EU méně zaměřovala na hospodářský růst. Mohla by rychleji odstranit nekonzistentnosti ve svých politikách. Rozhodnutí Evropské komise podat stížnost u Světové obchodní organizace na kroky indonéské vlády podporující zpracování niklu na domácím trhu zavání neokoloniálním extraktivismem.³⁰ Stejně jako stanovení cíle, že 90 % roční poptávky po bateriích musí pokrýt výrobci v EU, přestože klíčové suroviny se těží jinde.³¹ Strategická nezávislost neznamena, že veškeré „kritické zboží“ musí být vyráběno v Evropě. Splnit geopolitický cíl snižování naší závislosti na autokratické Číně by bylo stejně dobře možné dovozem části baterií, bez nichž se skutečně neobejdeme, z různých, nejlépe demokratických, zemí, jako je Chile a Indonésie. A získali bychom navíc tolik potřebné partnery.

Udržení technologického náskoku

Jak je vidět, jednou z podmínek navazování partnerství se zeměmi globálního Jihu je přenos technologií. To samé platí pro ochranu klimatu. Abychom zabránili katastrofálnímu nárůstu globální teploty, musí se celosvětově rozšířit výroba energie z obnovitelných zdrojů. Úloha technologií však dalece přesahuje rámec obchodu, rozvoje a ochrany klimatu. Úzce souvisí také s geopolitikou.

V soupeření Západu s Čínou je technologická sféra hlavním bojištěm. Přenos technologií naráží na geopolitické a etické limity. Pro EU a USA je zásadní udržet si vliv na

Čínu, aby ji mohly přimět k respektování mezinárodních pravidel, což v neposlední řadě zahrnuje dodržování lidských práv a mírového řešení konfliktů. Takovou páku představuje 35 kritických technologií, které bude země podle čínských akademiků muset v dohledné budoucnosti stále dovážet. Přístup Číny k těmto klíčovým západním technologiím musí být podmíněn její ochotou jednat zodpovědně jako světová velmoc.³² Vědecké poznatky a technologie, které mohou být využity ke zdokonalení státního dohledu nebo vojenské techniky, by v každém případě měly zůstat mimo dosah Číny. Význam špičkových technologií v moderní válce je až příliš zřejmý v rusko-ukrajinském konfliktu. Pokud Ukrajina přežije navzdory obrovské početní převaze ruských vojsk, bude to především díky technologickým přednostem západních zbraní, které od nás dostává.

Vzhledem k tomu, že technologie zasahují do všech dimenzí geopolitiky, nemůže si EU dovolit zůstat pozadu. Platí to jak pro civilní, tak vojenské technologie, protože tyto sektory se vzájemně ovlivňují. EU drží v ruce jen několik silných karet. Nejznámějším příkladem jsou stroje na výrobu čipů. Vypadli bychom ze hry úplně, kdybychom se vzdali hospodářského růstu?

V post-růstovém scénáři by evropské podniky měly pravděpodobně nižší zisky a bylo by tak k dispozici méně rizikového kapitálu pro investice do výzkumu a vývoje. To však nutně neznamená, že by post-růstová EU byla odsouzena k zaostávání v oblasti nových technologických řešení. Neměli bychom přehlížet neefektivitu současné růstově orientované ekonomiky. Akcionářský kapitalismus tlačí společnosti k tomu, aby se soustředily na čtvrtletní výsledky namísto dlouhodobého vytváření hodnot. To brzdí výdaje na výzkum a vývoj, které se často zúročí až za delší dobu. Mnoho tržně orientovaných inovací má negativní společenskou hodnotu. Místo aby uspokojovaly základní potřeby lidí, podněcují okázalou spotřebu a falešný pocit pohodlí.

Tím přispívají k prohlubování společenských nerovností a plýtvání zdroji. Ukázkovým příkladem jsou vozy SUV. Financionalizace kapitalismu je další významnou „inovací“, která vytváří umělý nedostatek, například v oblasti bydlení, a dále podporuje nerovnosti ve společnosti. Vedle toho dnešní kapitalismus blokuje možnost využití dat, znalostí a vynálezů prostřednictvím práv duševního vlastnictví.³³ Brání tak jejich rozšiřování, a to dokonce i když jde o život, jako je tomu v případech výroby vakcín.

Pokud se kapitalismus zdá být inovativní, je to z velké části zásluhou vlád. U kolébky mnoha technologických pokroků stojí veřejné financování. Stačí se podívat na digitální revoluci, která mění podobu obchodu i války. Internet, GPS a umělá inteligence – to vše se zrodilo na univerzitách a ve vládních institucích financovaných z veřejných zdrojů. Cesta z laboratoře na trh často vede přes partnerství veřejného a soukromého sektoru, kde většinu rizik přebírají vlády. Kapitalismus si falešně nárokuje invenci a vynalézavost.

Pokud se bude post-růstová Evropa výše uvedeným řídit, nemusí technologický závod prohrát. Bylo by dobré, kdyby kontrolu nad společnostmi přenesla z akcionářů na zúčastněné strany, včetně zaměstnanců a institucí na ochranu přírody. Demokratické naší ekonomiky a přechod od kapitalismu k postkapitalismu slibuje rozumnější využívání přírodních zdrojů i lidské vynalézavosti. Vyřešilo by to také bolestný rozpor současné demokracie, který spočívá v tom, že většina z nás stráví téměř třetinu svého života pod autoritářskou vládou svých šéfů.³⁴

³² Tento odstavec je inspirován knihou autorského kolektivu Hans Rodenburg, Noortje Thijssen & Koen Bruining (ed.), *Er is wel een alternatief. Postkapitalisme – een einde aan de rooibouw op aarde en mens* (Alternativa existuje. Postkapitalismus – konec vykořisťování lidí a drancování planety), 2023, zejména pak kapitoly, jejichž autory jsou Sjors Roeters a Merijn Oudenampsen et al.

Post-růstová Evropa by musela vynaložit značné množství veřejných prostředků na základní i aplikovaný výzkum. Mohla by

využívat jak nastavení dotací, tak demokraticky stanovených pravidel k tomu, aby technologické inovace směřovaly k aplikacím, které nám skutečně přinášejí prospěch – sociální, ekologický i geopolitický. Tím, že by výměnou za veřejné peníze požadovala veřejné spoluvlastnictví vynálezů, by mohla snáze zabránit úniku technologií do Číny nebo Ruska. Zároveň by mohla technologie sdílet s důvěryhodnými partnery nebo je zpřístupnit jako globální veřejné statky. Léky a vakcíny by měly mít otevřená data, což by umožnilo jejich domácí výrobu v zemích globálního Jihu. Evropa na cestě k postkapitalismu by také musela zintenzivnit svoji snahu o to, aby vysvobodila naše digitální životy ze spárů sledovacího kapitalismu, jemuž dominují USA. Měla by investovat do veřejno-občanské digitální infrastruktury účinně využívající zdroje a do softwaru s otevřeným zdrojovým kódem ve prospěch globální společnosti.

Neměli bychom zapomínat, že technologický pokrok v EU je také zásluhou zahraničních mozků, které pracují v evropských akademických institucích a firemních centrech výzkumu a vývoje. Post-růstová Evropa by možná nemohla tyto zahraniční špičkové pracovníky lákat výší platů, ale může nabídnout jiné výhody Živá města, zelené plochy, čistý vzduch, kvalitní veřejné služby, sociální vazby a kultura vstřícnosti by byly tím hlavním, na čem může post-růstová Evropa stavět v globální soutěži o vědecké kapacity. Ekonomika dobrého života může být geopolitickým přínosem.

Vyjít silnější

V autoritářských režimech se společenská hierarchie udržuje pomocí donucovacích prostředků a násilí. Příroda je často až na posledním místě. Útlak oslabuje sociální strukturu a rozkládá stát. Vyčerpávání přírodních zdrojů zhoršuje životní podmínky, ale také podkopává moc. Ve srovnání s tím jsou demokratické, rovnostářské společnosti

Pokud Ukrajina přežije navzdory obrovské početní převaze ruských vojsk, bude to především díky technologickým přednostem západních zbraní, které od nás dostává.

odolnější a nakonec vyjdou jako silnější, zejména pokud si vezmou za cíl dobrý život pro všechny v rámci planetárních mezí.³

▪ Více se dočtete v rozhovoru s Gayou Herrington.

Než se však autoritářské režimy rozpadnou na prach, může to trvat ještě dlouho. Tváří v tvář expanzivním autokraciím si dnes demokracie nemohou dovolit zanedbávat své obranné mechanismy a páky. Ve světě, kde se musíme vypořádat jak s environmentální krizí, tak s ozbrojenými konflikty, nám nezbyvá než žonglovat mezi soupeřením a spoluprací.

Pro post-růstovou Evropu nebude snadné bránit se a prosazovat své hodnoty na globální scéně. Geopolitika začíná doma, zachováním míru ve společnosti. Nerůstové hnutí správně zdůrazňuje, že je třeba upřednostňovat spravedlivé přerozdělování zdrojů, uspokojování základních lidských potřeb a udržitelný blahobyt pro všechny. Tyto nerůstové principy bychom měli začít uplatňovat dříve, než nás ke konci růstu HDP přivede ekologický kolaps. Musíme počítat s tím, že taková situace by způsobila velké problémy a sociální nepokoje. Nerůstové strategie lze považovat za rozšíření evropského mírového projektu v tom, že by pomohly předcházet konfliktům, a to jak uvnitř evropských zemí, tak mezi nimi.

Vnitřní bezpečnost je nutnou, rozhodně však ne postačující podmínkou vnější bezpečnosti. Odklon od růstu by měl být silným impulsem pro prohloubení evropské integrace a rozšíření EU, pro partnerství se zeměmi globálního Jihu a pro společné investice do diplomacie, obrany, zahraniční pomoci a vývoje technologií. Tyto investice by ukrojily značný díl z ekonomického koláče, který se už nebude dál zvětšovat. Je jisté, že post-růstová Evropa se bude muset chovat v mnoha ohledech střídmeji. Pokud však při tom budeme mít na paměti sociální spravedlnost, nezdá se to jako příliš vysoká cena za ochranu naší demokracie a péči o planetární a geopolitickou bezpečnost. EU by stále byla jedním

z nejlepších míst k životu na světě – nebo alespoň nejméně špatným, pokud vezmeme v úvahu dopady klimatického rozvratu, které postihnou všechny kontinenty.

Koncept wellbeing ekonomiky (ekonomiky dobrého života) lze identifikovat i v nezápadních přístupech, jako je například latinskoamerický myšlenkový systém *buen vivir* vycházející z domorodé sociální filozofie. Jen málokterá vláda je však připravena vzdát se hospodářského růstu. EU by se na tuto cestu musela zpočátku vydat sama. Nelze očekávat, že by se ostatní části světa k nerůstovému projektu v dohledné době připojily. I ony se však nakonec budou muset vyrovnat se skutečností, že na omezené planetě nelze udržet neomezený hospodářský růst. Pokud Evropa do té doby prokáže, že je možné zajistit lidem dobrý život bez růstu HDP, může zbytku světa ukazovat cesty, kudy se vydat. Nedílnou součástí geopolitiky je také normativní moc, tj. schopnost exportovat své hodnoty.

Normativní moc země závisí mimo jiné na její zahraniční politice. Odráží hodnoty dané země? Pokud ano, jak je účinná?³⁴ V obou ohledech si EU musí zamést před vlastním prahem. Pokud nás odklon od růstu přiměje k překonání neefektivit a nekonzistentnosti v našem působení navenek a dovede nás k větší soběstačnosti a důvěryhodnosti, můžeme z této transformace vyjít silnější, než jsme dnes.



Poznámky

- 1 'Hottest July ever signals "era of global boiling has arrived" says UN chief', *UN News*, 27 July 2023
<https://news.un.org/en/story/2023/07/1139162>
- 2 Stockholm Resilience Centre, *Planetary boundaries*, 2023
<https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>
- 3 Jefim Vogel & Jason Hickel, 'Is green growth happening? An empirical analysis of achieved versus Paris-compliant CO₂-GDP decoupling in high-income countries', *The Lancet Planetary Health*, 2023
[https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(23\)00174-2](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(23)00174-2)
- 4 European Environment Agency, *Biodiversity: state of habitats and species*, 2023
<https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/biodiversity>
- 5 European Environment Agency, *Europe's material footprint*, 2023
<https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/europes-material-footprint>
- 6 Ivan Savin & Lewis King, 'Idea of green growth losing traction among climate policy researchers, survey of nearly 800 academics reveals', *The Conversation*, 20 September 2023
<https://theconversation.com/idea-of-green-growth-losing-traction-among-climate-policy-researchers-survey-of-nearly-800-academics-reveals-213434>
- 7 European Environment Agency, *Growth without economic growth*, 2021
<https://www.eea.europa.eu/publications/growth-without-economic-growth>
- 8 Jason Hickel, 'What does degrowth mean? A few points of clarification', *Globalizations*, 2020
https://www.researchgate.net/publication/344545392_What_does_degrowth_mean_A_few_points_of_clarification
- 9 Jason Hickel, 'What does degrowth mean? A few points of clarification', *Globalizations*, 2020
https://www.researchgate.net/publication/344545392_What_does_degrowth_mean_A_few_points_of_clarification
- 10 Jason Hickel, 'Quantifying national responsibility for climate breakdown: an equality-based attribution approach for carbon dioxide emissions in excess of the planetary boundary', *The Lancet Planetary Health*, 2020
<https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196%2820%2930196-0/fulltext>;
Jason Hickel et al., 'National responsibility for ecological breakdown: a fair-shares assessment of resource use, 1970-2017', *The Lancet Planetary Health*, 2022
[https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196\(22\)00044-4/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(22)00044-4/fulltext)

Richard Wouters je projektovým vedoucím a výzkumným pracovníkem nezávislého think tanku Wetenschappelijk Bureau GroenLinks, který je blízky nizozemské Straně zelených. Vede projekt *Geopolitics of a Post-growth Europe* pro evropskou politickou nadaci Green European Foundation.

- 11 Evropská komise, *Evropský akt o kritických surovinách*, 2024
https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/green-deal-industrial-plan/european-critical-raw-materials-act_cs
- 12 Green European Foundation, *Suroviny pro energetickou a digitální transformaci Evropy*, 2021, kapitola 8
<https://gef.eu/publication/metals-for-a-green-and-digital-europe-an-agenda-for-action/>
- 13 <http://ejatlas.org/>
- 14 Joschka Fischer, *Zeitenbruch – Klimawandel und die Neuaustrichtung der Weltpolitik*, 2022, s. 95
- 15 Casper Wits, *EU-China climate cooperation in an age of geopolitical rivalry*, 4 July 2023
<https://www.wetenschappelijkbureauagroenlinks.nl/geopolitics-post-growth/eu-china-climate-cooperation-age-geopolitical-rivalry>
- 16 Niall McCarthy, 'Europe has six times as many weapon systems as the U.S.', *Statista*, 20 February 2018
<https://www.statista.com/chart/12972/europe-has-six-times-as-many-weapon-systems-as-the-us/>
- 17 European Parliament Think Tank, *Europe's two trillion euro dividend: mapping the cost of non-Europe, 2019–24*, 2019, s. 221
https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU%282019%29631745
- 18 Pierre Haroche & Camille Brugier, 2027: *The year of European strategic autonomy*, 2023
<https://geopolitique.eu/en/2023/04/10/2027-the-year-of-european-strategic-autonomy/>
- 19 International Institute of Strategic Studies, *Defending Europe: scenario-based capability requirements for NATO's European members*, 2019
<https://www.iiss.org/research-paper/2019/05/defending-europe>
- 20 Více se dočtete v rozhovoru se Svenem Biscopem.
- 21 Odhady vycházejí z analýzy organizace Initiative on GHG accounting of war: *Climate damage caused by Russia's war in Ukraine*, 2023.
<https://en.ecoaction.org.ua/climate-damage-by-russia-12-months.html>
a Scientists for Global Responsibility & Conflict and Environment Observatory, *Estimating the military's global greenhouse gas emissions*, 2022
<https://www.sgr.org.uk/publications/estimating-military-s-global-greenhouse-gas-emissions>
- 22 European External Action Service, *Climate change and defence roadmap*, 2020
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12741-2020-INIT/en/pdf>
- 23 'Europe's new reality: defence spending after the invasion', interview with Alexandra Marksteiner, *Green European Journal*, 16 August 2022
<https://www.greeneuropeanjournal.eu/europes-new-reality-defence-spending-after-the-invasion/>
- 24 Ingeborg Eliassen & Maria Maggioro, 'EU closed loophole for arms sales to Russia only after public disclosure', *Investigate Europe*, 29 April 2022
<https://www.investigate-europe.eu/en/posts/eu-closed-loop-hole>
- 25 Rada EU, *Rozhodnutí Rady (SZBP) 2020/1639 ze dne 5. listopadu 2020, kterým se stanoví obecné podmínky, za nichž by třetí státy mohly být výjimečně přizvány k účasti na jednotlivých projektech stálé strukturované spolupráce*
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32020D1639>
- 26 Steven Levitsky & Daniel Ziblatt, *How democracies die*, 2018
- 27 Catalina Crespo-Sancho, 'Can gender equality prevent violent conflict?', *World Bank blogs*, 28 March 2018
<https://blogs.worldbank.org/dev4peace/can-gender-equality-prevent-violent-conflict>
- 28 Transport & Environment, *Clean and lean – Battery metals demand from electrifying passenger transport*, 2023, s. 48
<https://www.transportenvironment.org/discover/clean-and-lean-battery-metals-demand-from-electrifying-cars-vans-and-buses/>
- 29 Evropská komise, *Evropský akt o kritických surovinách*, 2024 https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/green-deal-industrial-plan/european-critical-raw-materials-act_cs
- 30 Green European Foundation, *Suroviny pro energetickou a digitální transformaci Evropy*, 2021, kapitola 4
<https://gef.eu/publication/metals-for-a-green-and-digital-europe-an-agenda-for-action/>
- 31 Evropská komise, *Návrh aktu o průmyslu pro nulové čisté emise*, 2023
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52023PC0161>
- 32 Casper Wits, *EU-China climate cooperation in an age of geopolitical rivalry*, 4 July 2023
<https://www.wetenschappelijkbureauagroenlinks.nl/geopolitics-post-growth/eu-china-climate-cooperation-age-geopolitical-rivalry>
- 33 Jason Hickel, 'On technology and degrowth', *Monthly Review*, 1 July 2023
<https://monthlyreview.org/2023/07/01/on-technology-and-degrowth/>
- 34 Richard Wouters, 'War is degrowth by disaster, you want to avoid that', interview with Trineke Palm and Hans Stegeman, *Green European Journal*, 1 September 2023
<https://www.greeneuropeanjournal.eu/war-is-degrowth-by-disaster-you-want-to-avoid-that/>

Rozhovory

Geopolitika ve světě po růstu

Rozhovor
s **Gayou**
Herrington vedl
Richard Wouters

Nerůstové hnutí si v Evropě získává stále větší popularitu. Otázkou ale je: pokud se dobrovolně vzdáme růstu, budeme mít sílu hájit svoje hodnoty a zájmy na mezinárodním poli? Expertka na udržitelnost Gaya Herrington je přesvědčena, že pokud se Evropská unie místo růstu zaměří na dobrý život pro všechny, bude lépe schopna čelit hospodářským důsledkům kolapsu ekosystémů. Podmínkou je, že navýší svoje investice do obrany a diplomacie.

Richard Wouters: Nedávno jste získala mediální pozornost studií, která potvrdila zprávu Římského klubu z roku 1972, totiž že se blížíme k limitům růstu. Co přesně jste zkoumala?

Gaya Herrington: Porovнала jsem scénáře, které na počátku 70. let vytvořili autoři publikace *Meze růstu*, se současnými daty. Za svou vědeckou kariéru jsem viděla mnoho různých modelů, ale nevím o žádném, který by po desetiletích od svého vzniku tak přesně odpovídal skutečnosti. Ukazuje se, že nejpřesněji se naplňují predikce podle scénáře „business-as-usual“, který předpokládá pokračující ekonomický rozvoj se zaměřením na hospodářský růst jako hlavní cíl. Pokud se nic nezmění, dojde podle tohoto scénáře zhruba za 20 let ke kolapsu ekosystému v důsledku znečištění. To zahrnuje i emise skleníkových plynů. Pokračující rozvrat klimatu povede k prudkému poklesu globální životní úrovně.

Nejdále máme ke scénáři „stabilizovaného světa“, ve kterém lidstvo přestane usilovat

o hospodářský růst, sníží svou materiální stopu, zaváže se zlepšit zdravotní péči, vzdělávání a další veřejné služby a zaměří se na podporu čistých technologií. To by vedlo k odvrácení ekologického kolapsu. Dnes bohužel směřujeme spíše opačným směrem, ale vzdálenost mezi tímto scénářem a současným stavem není nepřekonatelná. Stále ještě můžeme změnit kurz, abychom předešli katastrofě, bude to však divoká jízda, protože šanci na pozvolný přechod jsme už prováděli. Co uděláme v příštích 10 až 20 letech, ale rozhodne o úrovni naší prosperity na celý zbytek století.

Zastánci „zeleného růstu“ tvrdí, že technologické inovace umožňují snižovat emise skleníkových plynů a další formy znečištění a zároveň zvyšovat hrubý domácí produkt (HDP).

To je jen zbožné přání. Z empirických důkazů nic takového nevyplývá. V několika regionech vidíme relativní oddělení (decoupling) ekonomického růstu od dopadů na životní

prostředí, kdy jejich ekologická stopa roste pomaleji než jejich HDP. Rozhodně však neznáme případy, kdy by se při rostoucím HDP ekologická stopa snižovala. Je pravda, že některým zemím se daří snižovat emise skleníkových plynů a zároveň si udržet růst HDP. Pokles emisí je však příliš pomalý, zatímco jiné formy znečištění dál rostou a biologická rozmanitost ubývá. Situace je o to horší, že od 70. let minulého století překračujeme únosnou kapacitu planety.

Nevěříte v zelený růst, ale zároveň si udržujete odstup od nerůstového hnutí. Proč?

Určitě mám blíže k nerůstovým myšlenkám než k zastáncům zeleného růstu. Chci však zdůraznit, že strategii zeleného růstu považuji za relevantní pro chudé země, kde hospodářský růst stále ještě přispívá ke zvyšování životní úrovně. V Evropě tento vztah již dávno neplatí, spíše naopak: tlak na růst nás činí méně šťastnými, protože přispívá ke znečišťování životního prostředí a zvyšování nerovností. Aplikace nerůstových principů zde proto dává smysl.

Moje výhrady se týkají především samotného pojmu „nerůst“, který lidem evokuje ekonomickou recesi s vysokou nezaměstnaností a sociálními problémy. Tyto obavy nesmíme přehlížet. Souhlasím se zastánci nerůstů v tom, že cílené zmenšování ekonomiky by nastartovalo pozitivnější dynamiku, než jakou vyvolá ekonomická stagnace ve společnosti orientované na růst. Obávám se však, že slovo nerůst lidi příliš děsí, takže nejsou ochotni naslouchat vysvětlení. Raději bych opustila růst, než aktivně nerostla. Ekonomika, jejímž hlavním cílem je kvalita života a ochrana přírody, prostě udělá svět hezčí. Nejlépe to vystihuje termín „wellbeing ekonomika“ (ekonomika blahobytu nebo dobrého života), který nabízí lákavější představu budoucnosti.

Největší historickou odpovědnost za klimatickou krizi a vyčerpání přírodních zdrojů nesou země EU, které zároveň patří k nejbohatší části světa. Je pravděpodobné, že se Evropská unie jako první zřekne hospodářského růstu?

Myslím si, že ano. Lídři evropských zemí mohou být první, kdo si uvědomí, že je to dobré pro jejich občany – že je to lépe připravit na budoucnost, která je před námi. Můj výzkum naznačuje, že někdy během příštích 20 let se hospodářský růst tak jako tak zastaví. Můžeme si vybrat, jestli se vzdáme růstu promyšleným způsobem, nebo jestli necháme růstovou ekonomiku narazit do planetárních mezí. Doufám, že naši politici a političky brzy pochopí, že druhý scénář by vedl k mnohem větší nestabilitě.

Ráda bych je upozornila na fenomén zvaný „podřazení“ (downshifting). Jde o termín, kterým se v neurologii popisuje skutečnost, že když jsou lidé ve stresu například kvůli bezprostřední hrozbě násilí nebo protože nemají dost zdrojů, aby uspokojili svoje základní potřeby, přebírají kontrolu nad jejich chováním instinkty. To se nám může jako společnosti stát tvář v tvář hrozícímu kolapsu. Teď ještě máme čas zapojit systémové myšlení nezbytné pro provedení hlubokých reforem evropské politiky. Za dalších 10 let už na to pravděpodobně nebudeme mít dostatečně chladnou hlavu.

Ve Spojených státech, kde žiju, je šance prosadit přechod na wellbeing ekonomiku mnohem nižší, protože politická scéna je tu v porovnání s Evropou mimořádně polarizovaná. Navzdory silnému hnutí za větší genderovou rovnost se v některých oblastech trend obrací proti už dosaženým pokrokům. Mluvím o rušení práva na bezpečný potrat nebo omezování LGBTIQ+ práv v některých státech. Podobně vehementně se někteří politici staví proti standardům udržitelnosti firem.

Považujete genderově inkluzivní společnost za první krok k wellbeing ekonomice?

Ano. Souvisí to se dvěma různými modely společnosti: jeden je založený na dominanci, druhý na partnerství. V prvním modelu je společenský řád zajišťován prostřednictvím přísné hierarchie: nadvlády mužů nad ženami, heterosexuálů nad homosexuály, člověka nad přírodou. K udržování řádu slouží donucování a násilí. Tento typ společnosti charakterizují velké nerovnosti a neustálá snaha o hospodářskou a územní expanzi. Model společnosti založený na partnerství je ve své podstatě rovnostářský a demokratický. Taková společnost se více soustředí na blahobyt všech lidí, komunitu, vzájemnou péči a ochranu přírody. Například dějinami vidíme, že společnosti založené na partnerství méně znečišťují životní prostředí a nepřečerpávají své zdroje. Nepotřebují ekonomický růst ani dobývání cizích území, aby prosperovaly. Je zřejmé, že společenská a genderová rovnost jsou základními prvky udržitelné wellbeing ekonomiky.

Dostáváme se k otázce geopolitiky: Může se společnost založená na partnerství ubránit společnosti stojící na dominanci?

V nejčistší formě ne, protože jí není vlastní investovat do obrany. Jak říká holandský básník Lucebert v jednom ze svých nejslavnějších veršů: „Alles van waarde is weerloos.“ (Vše, co má cenu, je bezbranné.) V reálném světě musí země fungující na principu partnerství v některých ohledech ukročit směrem k modelu dominance. Je to škoda, protože investice do obrany jdou na úkor přírodních zdrojů, bez nich to však bohužel nejde. Důležité je nenechat se ovládnout válečnou mentalitou. Silnou armádu potřebujeme, abychom mohli čelit vnějším hrozbám, ne abychom usilovali o vlastní nadvládu.

Můžeme si to představit na příkladech konkrétních států?

Dominanci a partnerství musíme vnímat jako dva póly jedné škály. V žádné zemi není společnost založená výhradně na jednom nebo druhém principu. Jako příklad země, která má velmi blízko k modelu dominance, nás samozřejmě může napadnout Rusko. Podíváme-li se na Bhútán, jehož vláda aplikuje politiku hrubého národního štěstí, Kostariku, která usiluje o zelenou ekonomiku a nemá ani armádu, nebo Nový Zéland, kde jsou lidská práva přiznávána také přírodě, jasně rozpoznáme model založený na partnerství. To samé můžeme říct o Evropské unii, ačkoli zde existují rozdíly mezi jednotlivými členskými státy.

S nerůstovým hnutím se shodujete v tom, že za důležitý aspekt wellbeing ekonomiky považujete vysokou kvalitu veřejných služeb. To zahrnuje sociální zabezpečení, dostupné vzdělání a zdravotní péči. Ruským útokem na Ukrajinu skončilo dlouhé období míru na evropském kontinentě. Měli bychom ve světle těchto událostí přidat na seznam také obranu?

Ano, souhlasím. Obávám se, že ani jeden z nás se nedožije doby, kdy by vojenská síla už nebyla potřebná. Na seznam základních veřejných služeb bychom měli přidat také diplomacii. Diplomacická prohlášení jsou ale zpravidla uvěřitelnější, když za nimi stojí dostatečně velká síla. Důležité je správně rozpoznat, kdy je čas bojovat a kdy ne. Evropská unie by měla jít hrdě v čele transformace k udržitelnosti, vždy se snažit spolupracovat, ale v případě potřeby být ochotna a schopna se bránit. V tom vidím její roli.

Ve společnosti, která se zřekla ekonomického růstu a zároveň musí udržovat silnou armádu, zbývá ještě méně prostoru pro individuální spotřebu.

To bezesporu. Navíc musíme mít ještě nějakou rezervu pro případ, že se naše ekologická stopa zvýší například kvůli další zdravotní krizi nebo válečnému konfliktu. Proto potřebujeme ekonomiku, která bude klimaticky zcela neutrální. Schopnost přírody zachycovat oxid uhličitý z atmosféry pak vytvoří zmiňovanou rezervu pro mimořádnou situaci.

V geopolitice je HDP důležitým indikátorem síly. Ztratí Evropa bez ekonomického růstu svou globální pozici?

To mohlo platit v minulosti. Teď však čelíme nové realitě, která znamená, že se růst tak jako tak zastaví. Jak už jsem řekla, stane se to pravděpodobně někdy během příštích 20 let. Pokud se Evropské unii do té doby podaří transformovat na wellbeing ekonomiku, její pozici ve světě to posílí. V době, kdy se ekosystém na celé planetě hroutí, vede honba za hospodářským růstem ke kolapsu.

Můžeme pokles ekonomického vlivu kompenzovat jinými formami moci?

Sociální kapitál je obrovským zdrojem síly. Vidíme to teď na Ukrajině: odolnost Ukrajinců a Ukrajinek v době války všechny ohromila. Rusové jdou do bojů často z donucení, protože nemají stmelující příběh, kterému věří. Ukrajince spojuje vzájemná solidarita a vědomí toho, za co bojují. Jsou za to ochotni obětovat svůj život. Silná sociální struktura je v krizových situacích zásadní. Domnívám se, že wellbeing ekonomika, jejímž cílem je uspokojování základních potřeb všech lidí, systém založený na rovnoprávnosti a spravedlivém sdílení zdrojů, povede k větší společenské kohezi.

Naproti tomu společnosti udržované donucovacími prostředky a násilím, jsou často slabší, než by se na první pohled mohlo zdát. Model dominance někdy přirovnávám k toxické maskulinitě: společnost, která na něm stojí, vypadá silně, ale uvnitř je mimořádně křehká. Neustálá snaha expandovat způsobuje ekologické a jiné šoky, které ale taková společnost nedokáže absorbovat. Chybí jí odolnost. Společnost založená na dominanci nakonec vždy míří ke kolapsu.

Model dominance můžeme stále vidět ve vztazích Evropské unie k zemím globálního Jihu. Velkou část energie a surovin pro svou spotřebu dovážíme z chudých zemí – často na úkor jejich obyvatel. Je wellbeing ekonomika možností, jak se tohoto nekoloniálního extraktivismu jednou provždy zbavit?

Evropa orientovaná na kvalitu života místo růstu by mohla snáze omezit svoji závislost na dovážených zdrojích. Při nižší energetické spotřebě můžeme rychleji dokončit přechod na energii ze slunce a větru. Naše materiálové potřeby musí přestat růst, abychom je byli schopni uspokojovat pomocí cirkulárních řešení. Čím dříve, tím lépe. V tomto ohledu by odchod od růstu Evropě přinesl jasné geopolitické výhody.

Pokud se Evropská unie vzdá ekonomického růstu, bude se její podíl na světovém HDP snižovat ještě rychleji než nyní. Znamená to, že budeme potřebovat více spojenců na geopolitické scéně?

Post-růstová Evropa by si mohla své spojence více vybírat. Nikdo nechce být odsouzen k přátelství s autokratickými režimy, jaké vládou v Rusku nebo Saúdské Arábii, protože závisí na jejich dodávkách surovin a paliv. S dobrými spojenci je snazší se soustředit na to, abychom všem lidem zajistili možnost dobrého života. Jeden z důvodů, proč může Kostarika rozvíjet svoji udržitelnou

ekonomiku, je ochrana, které se jí dostává od Spojených států.

Evropská bezpečnost také závisí na Spojených státech jako nejsilnějším členu NATO. Schováváme se pod americkým jaderným deštníkem. Vy ve Spojených státech žijete. Domníváte se, že se na ně můžeme i nadále jako na spojence spoléhat?

To je těžké předvídat, protože americká politika je dnes velmi polarizovaná. Já se kloním k opatrnému optimismu. Průzkumy ukazují, že mladí lidé ztrácejí víru v současnou podobu kapitalismu. Přisuzují mnohem větší důležitost spravedlivému sdílení zdrojů. Pokud se Spojené státy vydají tímto směrem, mohly by být pro post-růstovou Evropu poměrně dobrým partnerem.

Gaya Herrington je nizozemská expertka na ekonomickou analýzu, výzkumnice v oblasti udržitelnosti a aktivistka za práva žen. V roce 2021 vyvolala celosvětovou pozornost její studie *Update to Limits to Growth: Comparing the World3 model with empirical data* (Aktualizace Mezí růstu: porovnání modelu World3 s empirickými daty), která potvrdila závěry zprávy Římského klubu *Meze růstu* z roku 1972. V roce 2022 jí v nakladatelství MDPI vyšla kniha *Five Insights for Avoiding Global Collapse* (Pět postřehů, jak se vyhnout globálnímu kolapsu). Žije a pracuje ve Spojených státech amerických. Je viceprezidentkou pro výzkum udržitelnosti ve společnosti Schneider Electric a členkou Komise pro transformační ekonomiku Římského klubu.

Richard Wouters je projektovým vedoucím a výzkumným pracovníkem nezávislého think tanku Wetenschappelijk Bureau GroenLinks, který je blízký nizozemské Straně zelených.

Rozhovor byl původně zveřejněn 3. května 2023 v magazínu *Green European Journal*.

Může evropská obrana fungovat bez růstu?

Rozhovor
se **Svenem
Biscopem**
vedl
Richard Wouters

Je naše honba za nekonečným růstem HDP slučitelná se zachováním příznivých podmínek pro život na Zemi? Přibývá vědeckých důkazů, které to zpochybňují. Může se Evropská unie jako první zříct hospodářského růstu, aniž by se tím vydala na milost ostatním velkým hráčům? Belgický odborník na evropskou bezpečnostní a obrannou politiku Sven Biscop je přesvědčen, že receptem na mírové soužití zemí v rámci nerůstového scénáře je diplomacie a obranná spolupráce.

Richard Wouters: Pronikla už diskuze o nerůstu do oblasti mezinárodních vztahů?

Sven Biscop: Řekl bych, že zatím spíš ne. Je pravda, že ekonomickým otázkám se v oblasti strategických studií věnuje čím dál větší pozornost. Děje se to především proto, že velcí globální aktéři dnes záměrně využívají ekonomické nástroje k dosahování svých strategických cílů. Druhým důvodem je klimatická krize. Pokud se nám nepodaří zpomalit změnu klimatu, povede to k prohlubování stávajících bezpečnostních problémů a s velkou pravděpodobností také ke vzniku nových hrozeb. S myšlenkami nerůstu jsem se však zatím příliš nesetkal.

Evropská unie nese největší historickou odpovědnost za klimatickou změnu a vyčerpávání přírodních zdrojů. Zároveň patří k nejbohatším částem světa. Je logické, že by EU měla jít v čele odchodu od růstu?

Teoreticky ano. V geopolitickém myšlení je ekonomický růst vnímám pozitivně, ale

rozumím, že vy se na to můžete dívat jinak. Musíme si však dát pozor, aby nerůstová transformace nevedla k příliš velké erozi naší mocenské základny ve vztahu k ostatním globálním hráčům. Evropská unie není na světě sama. Má konkurenty a nepřátele. Každá země v první řadě sleduje své vlastní zájmy, a proto si státy konkurují. Nepřátelé navíc aktivně podkopávají zájmy ostatních. Protože má Evropa nepřátele, nemůže si dovolit příliš velkou nerovnováhu sil na světovém poli. Můžeme si říkat, že budujeme dokonalou společnost uvnitř Evropy. K čemu nám to ale bude, pokud ji nedokážeme ubránit před vnějšími nepřáteli? Náš model bude snadné podkopat.

Pak je tu také interní dimenze. Při přechodu na zelenou ekonomiku si musíme dávat pozor, abychom nevytvářeli nové společenské nerovnosti. Pro nerůstovou transformaci to platí dvojnásob. Existuje riziko, že zaváděná opatření nejvíce dopadnou na chudší lidi, zatímco ti bohatší je budou bez problémů zvládat. Bezpečnostní politika není jen vnější, ale i vnitřní. Bez vnitřní stability nemůžete

účinně vystupovat na mezinárodním poli. Vnitřní stabilitu zemí zajišťuje sociální stát s určitou mírou rovnosti příležitostí a demokratické kontroly. Bez této stability roste popularita krajních řešení, a to zejména v době krize.

Naši bezpečnost ve výsledku ohrožují především vnitřní hrozby. Rozložit Evropskou unii zvenku by byl velký oříšek pro každého vnějšího nepřítele. Pokud si ale začneme hromadně volit do čela států nedemokratické strany, jaké vládou v Maďarsku nebo Polsku (v době, kdy rozhovor vznikal – pozn. editora), můžeme se nakonec zničit sami. Musíme proti tomu bojovat snahou o udržování vnitřní rovnováhy. Potřebujeme fungující sociální stát, který zajišťuje spravedlivé rozdělení dostupných zdrojů.

O Evropské unii se často mluví jako o mírovém projektu. Zasluhou evropské integrace probíhající od 50. let minulého století spolu dnes členské státy neválčí. To je ale jenom půlka příběhu. Ve stejné době byly také učiněny obrovské pokroky v sociální oblasti. Díky nim se daří udržovat společenský smír uvnitř těchto zemí. Integrace a sociální zabezpečení jsou pro mě dvě strany jedné mince evropského mírového projektu.

Aktuálně stojíme před výzvou, jak alespoň částečně vybudovat sociální stát také na úrovni Evropské unie, protože existence jednotného trhu, jednotné měny a volného pohybu osob to vyžaduje. Abychom to všechno zvládli, musíme mít v rámci EU shodu na určitých minimálních podmínkách.

Nerůstové hnutí klade důraz na vysokou kvalitu a dostupnost veřejných služeb, jako je systém sociálního zabezpečení nebo zdravotnictví. Mělo by to zahrnovat také obranu a diplomacii?

Ano. Z veřejné debaty by se mohlo zdát, že máme na výběr: chleba nebo zbraně. To je falešné dilema. Proč potřebujeme obranu? Protože máme něco, co nám stojí za to bránit: společenský model, který kombinuje sociální jistoty a demokracii. Tento model musí být schopný odolat vnějším tlakům, jinak by dlouho nepřežil. Potřebujeme obranu, která je současně reálná i realistická. To znamená dostatečně účinná, aby nás ochránila, aniž by nás to stálo astronomické sumy peněz. Kromě toho potřebujeme také diplomacii, protože obranná síla sama o sobě v mezinárodní politice nikdy neobstojí. Obrana by měla ideálně sloužit pouze jako prostředek odstrašování.

Pokud by Evropská unie přestala usilovat o hospodářský růst, znamenalo by to lepší spolupráci mezi členskými státy v oblasti obrany?

Těžko říct. Pádne důvody pro intenzivnější evropskou spolupráci existují už nyní. Národní armády jednotlivých států jsou dnes mnohem menší, avšak pořizovací ceny výzbroje výrazně rostou. Vidíme naprostou fragmentaci, která je mimořádně neefektivní. Pro dosažení skutečné integrace obrany ale ekonomický argument nestačí, přestože se na něm všichni shodnou. Vlády chtějí chránit svůj zbrojní průmysl. Vlastní armáda je navíc symbolem suverenity. Evropskou obrannou

politiku máme od roku 1999, ale k zásadnímu integračnímu kroku jsme se dosud neodhodlali. Pochybuji, že by konec růstu byl tím rozhodujícím impulsem.

Je ruská invaze do Ukrajiny momentem, který zásadně mění situaci?

Válka ve skutečnosti ještě prohloubila rozpory mezi členskými státy EU. Jedni tvrdí, že společná evropská obrana nemá smysl, protože v podobné krizi se stejně neobejdeme bez NATO a USA. Druzí oponují, že jediné prostřednictvím EU si můžeme zajistit vliv v době krize. Výsledkem je patová situace.

Je pravda, že EU nyní dělá dříve nevídané věci, například společné nákupy zbraní pro Ukrajinu. Podpora ukrajinské armády ale není totéž jako urychlení integrace našich vlastních ozbrojených sil. Samozřejmě si můžeme říct, že když společný postup funguje v případě nákupů zbraní pro Ukrajinu, proč ho nevyužít i při vyzbrojování našich armád. Stále tedy doufám v průlom, ale za posledních 25 let jsem byl už mnohokrát zklamán.

A co když se do Bílého domu vrátí Donald Trump?

Trumpovy šílené výroky o NATO jsme poslouchali čtyři roky, aniž by to vedlo k nějakému posunu v evropské obranné integraci. I kdyby se Trump stal znovu prezidentem nebo kdyby se někdo z jeho stoupenců dostal do Bílého domu, nedovedu si představit, že by to mělo velký dopad – ledaže by oznámil rozpuštění NATO.

Problémem je, že evropské země si navzájem nedůvěřují. Když se někoho v Polsku nebo i ve Finsku zeptáte: „Kdyby Rusko nyní zaútočilo na vaši zemi, komu byste věřili, že vám přijde na pomoc?“, odpověď by byla: „Spojeným státům.“ Ne Francii, Německu nebo Británii. Z historického hlediska je to zvláštní: když

Pokud země spojí část svých ozbrojených sil nebo si mezi sebou rozdělí vojenské úkoly, mohou více prostředků přesunout na zvýšení své bojové síly.

byla v roce 1914 napadena Belgie a v roce 1939 Polsko, kdo vyhlásil agresorovi válku? Francie a Velká Británie. Spojené státy se přidaly mnohem později.

Vidím jenom dva možné scénáře, které by mohly nastartovat evropskou obrannou integraci. Jedním takovým momentem by byl zásadní krizový konflikt v těsném sousedství Evropy, do kterého by Spojené státy odmítly zasáhnout, takže by se s ním Evropa musela vypořádat sama. Druhou možností by bylo, kdyby Francie a Německo, které stojí v centru evropské integrace, skutečně začaly dělat to, co oznámily v roce 2017: že budou všechny své významné obranné projekty, včetně nového typu bojového tanku a nové stíhačky, realizovat společně. Takové spojení vojensko-průmyslových komplexů by dalo mnohé do pohybu, protože ostatní členské státy EU by byly nuceny se připojit, jinak by riskovaly, že budou vytlačeny z obranného trhu. Zároveň by se ani Francie a Německo neobešly bez ostatních členských států, protože vyvíjet zbraňový systém, který nikdo další nekupuje, by nebylo ekonomicky výhodné.

Jak moc můžeme integrací obrany získat?

To je těžké vyčíslit. Odhady potenciálních úspor se pohybují od 20 do 120 miliard eur ročně¹ v závislosti na stupni integrace. Každopádně je jasné, že současná fragmentace není z hlediska nákladů efektivní. Často to ukazují na příkladu letectva. Je jedno, kolik má země letadel, jestli 100 nebo 10, vždycky bude potřebovat letiště, výcviková zařízení pro piloty a techniky, vojenské řízení letového provozu atd. Čím menší je armáda, tím větší má podíl těchto podpůrných složek oproti bojovým jednotkám. Pokud země spojí část svých ozbrojených sil nebo si mezi sebou rozdělí vojenské úkoly, mohou více prostředků přesunout na zvýšení své bojové síly.

Belgie a Nizozemsko to tak už udělaly se svým námořnictvem. Lodě jsou stále národní. Plují pod belgickou vlajkou s belgickou posádkou nebo pod nizozemskou vlajkou s nizozemskou posádkou. Ale veškerou podporu, od velení a zásobování až po výcvik a údržbu, tyto země buďto sloučily, nebo si úkoly rozdělily mezi sebou. Mají jen jedno velitelství. To umožňuje oběma zemím posílit svoje vojenské kapacity bez navyšování rozpočtu.

Pokud by všechny země EU následovaly příkladu belgicko-nizozemského námořnictva, byl by rozpočet na obranu ve výši 2 % HDP dostatečný?

Pravidlo dvou procent se v NATO stalo jakýmsi fetišem. Země by si měly nejprve určit, jaké jsou jejich ambice, tedy jaké vojenské úkoly chtějí být schopny plnit. I kdyby se vlády dohodly na sloučení všude, kde to jde, nepřineslo by to okamžité úspory. Jsou zde počáteční náklady. Je třeba investovat do vybudování nové organizace, do harmonizace vybavení. 2 % HDP považují za minimální částku, která k tomu bude potřeba.

V rámci EU jsme přenesli odpovědnost za mezinárodní obchod a celou řadu dalších politických oblastí na unijní instituce. Rozhodování o nich probíhá na evropské úrovni a členské státy nemají právo veta. Měla by EU postupovat stejně také v oblasti obrany?

Považoval bych to za ideální přístup. Vyžadovalo by to změnu smlouvy o EU, což je obtížný proces, ale nevidím žádný objektivní důvod, proč by to nešlo. Podle mého názoru by EU měla o všem rozhodovat většinovým hlasováním, dokonce i o nasazení vojsk. Zavedl bych jen jednu výjimku: členský stát, který hlasuje proti vojenské operaci, by měl mít právo se jí neúčastnit. Dokud bude vojenský personál na výplatních listinách jednotlivých zemí, neměla by být žádná

z nich nucena k nasazení svých vojenských sil. Pokud někdy dojde k tomu, že ozbrojené síly budou vypláceny z rozpočtu EU, tato výjimka již nebude potřeba. Pak budeme mít skutečnou evropskou armádu. To však bude trvat ještě dlouho.

Dalším nástrojem je Evropský obranný fond, který podporuje společný výzkum a vývoj obranných technologií a vojenského materiálu. Jeho prostřednictvím může Evropská komise ovlivňovat zbrojní trh. Rozpočet fondu nicméně v současnosti činí jenom jeden a půl miliardy eur ročně. V porovnání s více než 200 miliardami eur, které členské státy EU ročně vynakládají na obranu, je to velmi málo. Přesunul bych větší část obranného rozpočtu z národní na evropskou úroveň. Komise by pak mohla peníze utrácet s ohledem na společný zájem.

Jsem také pro to, aby EU nakupovala vlastní vojenskou techniku. Mluvit o aktivech ve vlastnictví EU je v tuto chvíli tabu, ale dovedu si představit mezikrok, kdy členské státy přijmou společné rozhodnutí o nákupu stejného vybavení, například dronů. Zároveň se dohodnou, že je budou provozovat jako jednu velkou flotilu se společným velitelským centrem.

Ve své poslední knize píšete, že přínosem spojenců je více zdrojů a větší legitimita. Znamená to, že mít spojence by bylo o to důležitější pro post-růstovou Evropu?

Ano, ale zde bych rozlišoval mezi potenciálními členskými státy, spojenci a partnery. Rozšíření EU se týká zemí západního Balkánu, které jsou již teď obklopeny unijními státy, a Ukrajiny, která získala status kandidátské země v roce 2022. Kdyby Norsko nebo Švýcarsko někdy požádaly o členství, brzy by jej získaly. Tím jsou hranice Unie na dlouhou dobu dány, protože si nedokážu představit, že by se Turecko stalo členským státem EU.

Kromě toho máme spojence v rámci smlouvy NATO, kterou jsme uzavřeli jako záruku kolektivní obrany. Patří mezi ně Velká Británie a USA.

V neposlední řadě by EU měla usilovat o silná partnerství se zeměmi Jižní Ameriky, Afriky a Asie. Neměli bychom od nich požadovat exkluzivitu. Musíme respektovat, že v zájmu těchto zemí je spolupracovat se všemi významnými hráči a nespolehat se příliš jen na jednoho z nich. To je ostatně cílem evropské strategie Global Gateway. Potenciálním partnerům předkládáme investiční balíček, který je spojený s nabídkou politického partnerství a v případě potřeby také spolupráce v oblasti bezpečnosti. To vše, aniž bychom tyto země nutili vybírat si mezi námi a Čínou.

EU je vysoce závislá na dovozu surovin, zejména pro potřeby energetické transformace. Kdybychom v rámci nerůstové strategie například omezili používání osobních automobilů ve prospěch cyklistiky, veřejné dopravy a sdílené mobility, potřebovali bychom méně vzácných kovů pro elektrifikaci dopravy. Znamenalo by to geopolitickou výhodu?

Určitě by nám to pomohlo lépe zvládat závislost Evropy na dovozu surovin, úplně se jí ale nezbavíme, Evropská unie není soběstačná. Dovážet suroviny nemusí být nutně špatné. Hodně záleží na způsobu jejich získávání. Jsou používány těžební postupy co nejvíce šetrné k životnímu prostředí? Slouží výnosy z těžby ku prospěchu obyvatel země? V mnoha surovinově bohatých zemích tomu tak bohužel není kvůli špatně fungující veřejné správě.

Hlavní je, abychom si všichni neustále uvědomovali, že jsme závislí jeden na druhém. To přispívá k mezinárodní stabilitě. Vzájemná závislost sama o sobě sice nestačí k zabránění válce, ale hraje roli jako jedna z překážek. Je

proto v našem zájmu, abychom tuto provázanost podporovali a aby světová ekonomika zůstala globalizovaná.

Závislost lze využít také jako zbraň, ale to je dvousečné. Ještě před válkou v Ukrajině jsem říkal: Musíme dát Putinovi jasně najevo, že jakmile jednou zavře plynový kohoutek, už ho nikdy neotevře. Po výbuchu plynovodu Nord Stream se to potvrdilo. Zastavení dodávek energie nebo surovin je zbraň, kterou můžete použít jen jednou. Není to tak účinné, jak si lidé myslí.

Někteří zelení realos (realisté, proud uvnitř zelených stran, který se vyznačuje pragmatismem a otevřeností ke kompromisům – pozn. překl.) prosazují, aby EU usilovala o vytvoření globální aliance demokratických států, která by byla protiváhou autoritářských mocností, jako jsou Rusko a Čína. Považujete to za dobrý nápad?

Jaký globální problém může vyřešit klub, ve kterém budou jen demokratické země? Klimatickou změnu? Migraci? Rozšiřování jaderných zbraní? K řešení všech zásadních problémů světa potřebujeme i nedemokratické režimy. Musíme je zapojit do institucí, které budují mnohostrannou spolupráci, aniž by to znamenalo, že schvalujeme jejich domácí politiku. Tomu říkám realismus.

Světová politika stojí na tom, že každý stát sleduje své vlastní zájmy. Když přijde na lámání chleba, je ochoten spolupracovat s kýmkoli, pokud to slouží jeho zájmům, bez ohledu na domácí politický systém. Tím, že prezentujeme světovou politiku jako konfrontaci mezi demokraciemi a autokraciemi, tlačíme Čínu do náruče Ruska. V současnosti se Čína snaží udržet si neutrální postoj, pokud jde o válku v Ukrajině. Musíme hrát velmi jemnou diplomatickou hru, aby to tak zůstalo. Nová studená válka s USA a Evropou na jedné straně a Čínou a Ruskem na straně druhé opravdu není v našem zájmu.

Evropská unie pracuje na legislativě, která má zakázat dovoz a vývoz zboží vyrobeného za použití nucené práce (zákon schválen Evropským parlamentem v dubnu 2024 – pozn. překl.). To se týká zejména výrobků z čínských továren, kde pod nátlakem pracují příslušníci ujgurské menšiny. Podporujete tento krok?

Ano. Otázkou je, kde uděláme červenou čáru. Pokud si zakážeme obchodovat se zeměmi, které porušují lidská práva, nebudeme nám mnoho obchodních partnerů. Můžeme však říci, že se nechceme stát spoluviníky porušování lidských práv, takže nebudeme kupovat zboží vyrobené ujgurskými nuceně nasazenými pracovníky.

Je možné stanovit takovou červenou linii a zároveň s Čínou spolupracovat na řešení klimatické krize?

Musí to být možné. Pokud budeme za vším hledat souvislosti, nikdy se na ničem nedohodneme. Musíme problémy oddělovat. Kompartmentalizovat vztahy. Mojí obecnou zásadou je spolupracovat všude, kde to jde, a vymezovat se tam, kde je to nutné. Právě odvaha bránit naše červené linie je základem pro rovnocennou spolupráci v oblastech, kde se naše zájmy potkávají.

Co když Čína zaútočí na Tchaj-wan?

Jestli Čína rozpoutá válku s cílem změnit status quo, může tím hodně ztratit. Jako země s vývozní ekonomikou závisí na globálním trhu mnohem víc než Rusko. Musíme dát Pekingu jasně najevo, že pokud tento krok učiní, nenávratně tím změní naše hospodářské vztahy. To je jediný odstrašující prostředek, který jako Evropa máme, protože vojenský zásah nepřipadá v úvahu.

Můj manžel je Tchajwanec, takže ostrov často navštěvujeme. Je to demokratická společnost, která se výrazně liší od té v pevninské Číně. Současný status quo mezi Čínou a Tchajwanem je nejlepší pro všechny. EU by na to měla klást důraz a neměla by tento stav narušovat.

Nebudí vás hrozby Číny vůči Tchaj-wanu v noci ze spaní?

Nemyslím si, že Čína zítra napadne Tchaj-wan. Čínský režim se v současné době soustředí na konsolidaci a stabilitu doma, takže nechce vyvolat velký rozruch v zahraničí. Otázka Tchaj-wanu je ale ideologicky velmi nabitá, silně symbolická, to dělá situaci nepředvídatelnou.

Jestli mi něco nedá spát, tak to, že se snažím na věci nahlížet do všech detailů. Docházím tak k závěrům, které mi nejsou vždycky dvakrát příjemné. Například když říkám, že pro dodržování lidských práv v Číně nemůžeme mnoho udělat. Jde o objektivní analýzu, ke které jsem došel na základě studia situace. Nemůžu říkat něco jiného jenom proto, že bych si přál, aby to byla pravda. Je to bolestivé, ale taková je reálná politika. Neslibovat nic, co nemůžete splnit.



Poznámky

- 1 European Parliament Think Tank, *Europe's two trillion euro dividend: mapping the cost of non-Europe, 2019–24*, 2019, s. 221
https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU%282019%29631745

Sven Biscop je politolog a jeden z předních belgických odborníků na geopolitiku. Je ředitelem programu Evropa ve světě Královského institutu mezinárodních vztahů Egmont v Bruselu. Je také profesorem na Gentské univerzitě, kde přednáší o strategii a zahraniční politice Belgie a EU. Jeho poslední kniha vydaná nakladatelstvím Bristol University Press v roce 2021 nese název *Grand Strategy in 10 Words: A Guide to Great Power Politics in the 21st Century* (Velká strategie v 10 slovech: Průvodce velmocenskou politikou 21. století). Žije s manželkou v Bruselu mezi hromadami knih, vojenských artefaktů a uměleckých předmětů inspirovaných Čínou.

Richard Wouters je projektovým vedoucím a výzkumným pracovníkem nezávislého think tanku Wetenschappelijk Bureau GroenLinks, který je blízký nizozemské Straně zelených.

Rozhovor byl původně zveřejněn 29. srpna 2023 v magazínu *Green European Journal*.

Přechod od extraktivismu

Rozhovor
s Peterem
Newellem
vedl
Jonathan Essex

Aktuálně je jedním z hlavních cílů hospodářské politiky států obstarávat stále větší množství zdrojů pro zajištění rostoucí výroby a spotřeby. Pokud by tomu tak nebylo, zmizelo by i mezinárodní a vnitrostátní násilí motivované potřebou získávání a udržení přístupu k těmto zdrojům. Odborník na mezinárodní vztahy Peter Newell ukazuje, jak by nerůstová strategie proměnila mezinárodní řád odstraněním příčin geopolitického soupeření a konfliktu.

Jonathan Essex: Jaká jsou podle vás hlavní napětí a synergie mezi nerůstovou transformací v Evropě a schopností Evropské unie dosahovat svých geopolitických cílů, jako je například posílení bezpečnosti?

Peter Newell: Podle převládající liberální mírové doktríny¹ je pro udržení míru ve světě rozhodující vysoká míra vzájemné ekonomické závislosti. Pokud by se Evropa zaváděním nerůstových principů odpojila od globální ekonomiky, například zkrácením dodavatelských řetězců, omezením toků mezinárodního obchodu nebo regulací mezinárodní produkce, její ekonomická závislost by se tím snížila. To by v liberálním pojetí mohlo mít dominový efekt, který by mimo jiné vedl k prohloubení konfliktů v mezinárodních vztazích (nárůst obchodních překážek, ekonomický izolacionismus atd.), a tím k oslabení motivací vyhnout se válce. Existují také obavy, že by se omezil vliv Evropy na prosazování svých geopolitických cílů prostřednictvím recipročních obchodních a investičních vztahů s jinými zeměmi nebo regiony, které jsou často klíčovým trumfem při vyjednávání o prosazování sociálních a environmentálních cílů.

Podle mého názoru by však Evropa měla hledat nové cesty ke spolupráci s ostatními zeměmi při řešení globálních problémů (týkajících se životního prostředí, zdraví, chudoby a dalších), které mohou fungovat v rámci méně globalizované ekonomiky. EU může usilovat o pokračující politickou, kulturní a sociální výměnu a spolupráci v těchto otázkách a zároveň oddělit některé ekonomické aspekty nebo alespoň neprohlubovat existující ekonomickou závislost.

Nerůstová transformace by bezesporu velmi proměnila geopolitické vztahy, mohla by ale také v některých ohledech posílit evropskou akceschopnost. Jedním z faktorů limitujících schopnost EU dostatečně razantně reagovat na ruskou invazi v Ukrajině byla přetrvávající závislost některých evropských zemí na ruském plynu, která vedla k neochotě uvalit sankce nebo přijmout jiná opatření.

Tato závislost spolu s dalšími legálními i nelegálními obchodními toky a financováním, investicemi do nemovitostí a vazbami na obchod se zbraněmi znamená, že Evropa v podstatě financuje ruskou válku v Ukrajině. Nižší energetická náročnost nerůstové ekonomiky by vedla ke snížení naší závislosti na

dovozu energie a umožnila by nám stát se skutečně lídrem v oblasti energetické transformace.

Existuje úzká vazba mezi koncentrací zásob fosilních paliv a autokratickými režimy. Typickými příklady jsou Rusko a Saúdská Arábie, ale mohli bychom jmenovat další země. Evropa udržuje geopolitické vztahy s různými nepohodlnými režimy. Místo toho, abychom se snažili ovlivňovat chování těchto zemí tradičními geopolitickými prostředky, jako jsou obchodní sankce nebo hrozba silou, můžeme omezit jejich ekonomickou moc tím, že od nich přestaneme kupovat fosilní paliva. Přechodem na nízkouhlíkovou ekonomiku bychom tyto státy přiměli k diverzifikaci svých hospodářských odvětví a hledání nových zdrojů příjmů. Podmínkou spravedlivé transformace jsou multilaterální dohody jako navrhovaná mezinárodní Smlouva o nešíření fosilních paliv.²

Aktivní prosazování nerůstové strategie tak může přímo ovlivnit některé příčiny konfliktů. Nejde jen o mezistátní konfrontace, které jsou jen jednou částí geopolitické skládačky. Regionální konflikty jsou v mnoha částech světa rovněž neoddělitelně spjaty s přírodními zdroji.

Rozšiřování těžby surovin do nových oblastí je součástí běžné strategie hospodářského růstu. Přináší to však konflikty mezi vládami, domorodými komunitami a dalšími subjekty, jak můžeme vidět i z letmého pohledu na *Globální atlas environmentální spravedlnosti*.³ Podporuje to také terorismus. Podívejme se na nigerijskou teroristickou organizaci

Boko Haram nebo povstalecké síly FARC v Kolumbii, které financují svou činnost příjmy z těžby. Odklonem od extraktivismu, což by znamenalo ukončení praxe zabírání půdy domorodých a jiných komunit bez jejich souhlasu, bychom značně omezili počet násilných konfliktů ve světě.

Zkrátka a dobře, jedinou cestou, jak se vymanit z našich současných toxických geopolitických vztahů, je přerušit vazbu mezi hospodářským růstem a násilím, které pramení z nutnosti získávat stále více zdrojů a levné pracovní síly. To se nestane, pokud nezpochybníme samotnou podstatu ekonomického růstu a extraktivismu.

Mohlo by to také ale znamenat, že evropské vlády budou mít méně veřejných prostředků. Jak pak budeme moci čelit agresivním autokratům jako Putin? Jak by vypadala zelená zahraniční politika tváří v tvář mezinárodnímu konfliktu?

Jedním z problémů, kterými se zabývám ve své knize *Global Green Politics* (Globální zelená politika), je právě obrana. Zelení často prosazují mezinárodní solidaritu. Pokud ale záměrně oslabíte stát, například tím, že zmenšíte jeho ekonomiku, omezujete tím svou schopnost zastávat významnou roli při řešení problémů v jiných částech světa.

Na druhou stranu, pokud si přivlastníte méně zdrojů, způsobíte tím méně problémů a nevěřivosti lidí, kteří kvůli těžbě přišli o domovy. V důsledku toho nemusí vznikat tolik situací, ve kterých by bylo potřeba zasahovat. Musíme

vytvářet aliance vlád a sociálních hnutí, abychom zvýšili kolektivní tlak na bezohledné státy a korporace, včetně zastavení ekonomické podpory formou bojkotů a dalších akcí.

Jde o řešení základních příčin sociálních nerovností, environmentálních problémů a válek. Jejich podstatu můžeme vidět v orientaci společnosti na hospodářský růst, která spočívá ve vytváření bohatství vykořisťováním lidí a vyčerpáváním přírodních zdrojů. V takovém systému je násilí nezbytným prostředkem pro zabezpečování nespravedlivých materiálních toků z chudších částí světa a vrstev společnosti směrem k bohatším. Přechodem na udržitelnější způsob života bychom tuto neúprosnou honbu za zdroji mohli zastavit. K tomu bude zapotřebí obnovit rovnováhu mocenských vztahů mezi občany a státem, mezi kapitálem a prací a mezi globálním Severem a Jihem. Jenom tak můžeme uskutečnit představu světa, kde vládne mír a spravedlnost.

Evropská politika se pohybuje mezi internacionalismem a lokalismem. Co můžeme udělat pro posílení solidarity na obou úrovních?

Evropa může kombinovat nadnárodní dohled a koordinaci napříč společenstvími a regiony se zásadou subsidiarity, která umožňuje přijímat rozhodnutí na co nejnižší úrovni. Základním principem je, že rozhodování by se mělo odehrávat co nejbližší místním lidem. Jenom v nezbytných případech by mělo dojít k přenesení zodpovědnosti na národní nebo unijní struktury. To je založeno na koexistenci rozhodovacích orgánů na různých úrovních spíše než na přísně hierarchickém modelu řízení.

Uplatňování tohoto principu zajišťují instituce, jako je Evropský výbor regionů, který pomáhá zapojovat regionální a místní orgány do evropského rozhodovacího procesu. Lze také využít potenciál evropských fondů, jako je

Fond soudržnosti, který je určený na podporu znevýhodněných regionů, sociálního začleňování a rozvoj zelené infrastruktury. Role EU spočívá také v posilování hlasu menších zemí proti velkým globálním hráčům, jako jsou instituce OSN, Spojené státy, Rusko nebo Čína.

Ačkoli EU hraje na mezinárodním poli důležitou zprostředkovatelskou roli, její vliv ve světě není vždy pozitivní. Hlavním hnacím motorem evropské integrace byl dlouho společný trh a snižování obchodních překážek. I dnes Evropská unie slouží do velké míry ekonomickým zájmům. Je proto nezbytné, aby přehodnotila svoji vizi rozvoje a pokroku.

Vždy bude panovat určitá skepse ohledně toho, jak daleko EU zajde při prosazování nerůstových principů. Větší podporu mají politiky založené na tradičnějším pojetí zeleného růstu, jako je Zelená dohoda pro Evropu. EU však v zásadě stále hájí především zájmy evropských firem, například prosazováním mezinárodních obchodních a investičních dohod. Aby se to mohlo změnit, musela by se rovnováha sil mezi jednotlivými generálními ředitelstvími EU (a také mezi ministerstvy vlád jednotlivých zemí) přesunout od těch, která mají na starost finanční a obchodní agendu, k těm, která se zabývají environmentálními a sociálními otázkami. Předpokladem takové změny je regulace korporátního lobbingu.

Prosazení skutečné cesty k nerůstu by vyžadovalo přehodnocení celkového účelu a mandátu EU. Jak reálné je, že se to stane? Nerůstové principy by musely získat podporu nejméně jednoho nebo dvou významným členských států, jako je například Německo. Evropská vize zelené ekonomiky je už teď progresivnější než jakákoli politika USA, Kanady, Číny či Ruska. K radikální představě nerůstového hnutí však má stále velmi daleko. EU se zrodila z touhy po míru následované myšlenkou vytvoření společného trhu. Nyní potřebuje dlouhodobější vizi zaměřenou na základní

výzvy spojené se zachováním mezinárodního míru, bezpečnosti a udržitelnosti života na Zemi.

Změnil by přechod k nerůstu vztah EU k zemím globálního Jihu? Můžeme se zbavit postkoloniálního dědictví extraktivismu?

V mnoha afrických a asijských zemích stále slouží koloniální legislativa k zabírání půdy místních komunit pro těžbu surovin a získávání dalších zdrojů. Neděje se tak na podporu rozvoje globálního Jihu, ale abychom my na Severu mohli dál roztáčet kola své spotřeby. Extraktivismus zůstává hnací silou mnoha konfliktů. Musíme zakročit proti společnostem, které z těchto praktik profitují. To je jeden z nezbytných kroků k „solidární ekonomice“.

Je také třeba vést obtížnou diskuzi o naší koloniální minulosti a odškodněních. Evropské země, které měly z kolonialismu největší prospěch, mají stále obrovský nesplacený dluh. Stejně jako ropné společnosti, které vydělaly na vypouštění uhlíkových emisí. Část těchto zisků by měla jít do zemí globálního Jihu. Pokud ale zmenšíme svou ekonomiku, sníží se i objem státních výdajů, a může tak být složitější najít prostředky na nápravu minulých nespravedlností.

Změnila by se také podoba rozvojové spolupráce. Od druhé světové války došlo k obrovskému nárůstu světové ekonomiky. Ve světě je však stále mnoho chudoby, podvýživy a sociálního vyloučení. Řada institucí je nefunkčních. Nevidíme potřebné pokroky v zajišťování zdravotní péče. Je zřejmé, že rostoucí bohatství není rozdělováno spravedlivě. Teorie „prokapávání“ (trickle down) od bohatších k chudším evidentně nefunguje. Přesto cíle OSN v oblasti udržitelného rozvoje dál uvádějí hospodářský růst jako nezbytnou podmínku pro snižování chudoby. To je směšné. Existuje množství důkazů, které tento předpoklad vyvracejí.

**Evropské země,
které měly
z kolonialismu
největší
prospěch, mají
stále obrovský
nesplacený
dluh.**

Víme, že k přechodu na nízkouhlíkovou ekonomiku budeme potřebovat velké množství zdrojů. Je zvýšená poptávka v souvislosti s dekarbonizací hnací silou novodobého extraktivismu?

Ozeleňování konvenční ekonomiky povede ke zvýšené poptávce po některých nerostných surovinách a dalších materiálech potřebných pro využívání obnovitelných zdrojů energie. Ekonomika, jejímž cílem není růst, ale uspokojování základních lidských potřeb, by vyžadovala mnohem méně přírodních zdrojů. Podmínkou konce extraktivismu je snižování spotřeby a tím i poptávky. Nezbytná těžba surovin musí probíhat sociálně a ekologicky co nejodpovědnějším způsobem. K tomu je zapotřebí přísná regulace.

Současné světové toky komodit slouží spíše geopolitickým než rozvojovým cílům. Katalánský ekonom Joan Martínez Alier popisuje nerovnoměrnou výměnu zdrojů mezi zeměmi, která vede k ekologickým a sociálním nespravedlnostem ve společnostech i mezi nimi.⁴

To souvisí s diskuzí o elitě znečišťovatelů a o tom, jak globálně „zmenšit a sdílet“ ekonomiku. Využívání přírodních zdrojů neodpovídá potřebám většiny, ale pohání neudržitelnou spotřebu bohatších skupin. Existuje velký prostor pro omezování nadměrné spotřeby a snižování výroby zaměřením na uspokojování skutečných sociálních a environmentálních potřeb.

Nerůstová strategie tak jde nad rámce *nahrzování*, což je obvyklý vzorec zeleného růstu. Řešením není nahradit auta se spalovacími motory stejným nebo ještě vyšším počtem elektromobilů. Zastánci tohoto přístupu říkají: „Systém je v pořádku, stačí ho jen elektrifikovat.“ To už teď vede k vystřelení poptávky po vzácných zdrojích. Nerůstové hnutí přichází s myšlenkou, že nepotřebujeme tolik aut. Snižování poptávky je v kapitalistické, na růst orientované ekonomice velkou výzvou.

Znamenalo by to ale uvolnění kapacit a zdrojů v chudších zemích, které by je místo vývozu do Evropy mohly využít pro uspokojování potřeb svých obyvatel.

Mezitím musíme zakročit proti špinavým praktikám těžebního průmyslu, jako je znečišťování životního prostředí a porušování práv pracovníků, včetně dětské práce. Poptávku po surovinách lze dále snižovat, pokud budou výrobky navrhovány tak, aby vydržely déle. To vše se musí odehrávat v kontextu zásadní reorganizace některých oblastí výroby a spotřeby. Musíme si vybírat produkty, které pustíme na trh, omezit plánované zastarávání a reklamu, která podporuje zbytečnou spotřebu.

Poslední otázka, pokud by se Evropská unie i Velká Británie rozhodly pro změnu růstové ekonomiky, otevřelo by to nové možnosti budoucí spolupráce?

Jednou z hlavních motivací pro návrat Spojeného království do EU je příslib snížení obchodních bariér a zlepšení hospodářské spolupráce s nejbližším a nejdůležitějším obchodním partnerem. To by bylo důležitým faktorem i v rámci nerůstového scénáře. Užší spolupráce by byla užitečná také pro koordinaci regionálních a mezinárodních reakcí na různé hrozby, jako jsou přírodní katastrofy, environmentální nebo zdravotní krize a pro rozvojovou spolupráci. Pokud bude Británie táhnout za jeden provaz s EU, může získat větší vliv ve světě. Nejprve se ale musí definitivně smířit s tím, že britské impérium už neexistuje. Tak daleko ale ještě zjevně nejsme. Tyto argumenty mohou nakonec převážit ve prospěch obnoveného sblížení s EU i bez klíčových ekonomických motivací.



Poznámky

- 1 Michal Naturski, *The European Union peacebuilding approach: Governance and practices of the Instrument for Stability*, 2011 https://www.hsfk.de/fileadmin/HSFK/hsfk_downloads/prif111.pdf
- 2 <https://fossilfuelstreaty.org/>
- 3 <http://ejatlas.org/>
- 4 Alf Hornborg & Joan Martinez-Alier, 'Introduction: Ecologically unequal exchange and ecological debt', *Journal of Political Ecology*, 2016 https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/30090345/Hornborgintro_1_.pdf

Peter Newell je profesorem mezinárodních vztahů na univerzitě v Sussexu. Zabývá se politickou ekonomikou změny klimatu a energetické transformace. V minulosti působil na univerzitách v Oxfordu, Warwicku a Východní Anglii a v nevládních organizacích Climate Network Europe a Friends of the Earth. Byl členem správní rady Greenpeace UK a nevládní organizace Carbon Market Watch se sídlem v Bruselu. Aktuálně je členem poradního výboru think tanku Green House. Je autorem knih *Governing Climate Change* (Routledge, 2023), *Power Shift: The Global Political Economy of Energy Transitions* (CUP, 2021) a *Global Green Politics* (CUP, 2019).

Jonathan Essex je výzkumníkem v oblasti udržitelnosti britského think tanku Green House.

Obchodní dohoda mezi EU a Chile

Nerůstová perspektiva

Rozhovor
s **Gabrielou
Cabaña Alvear**
vedl
Jonathan Essex

Předsedkyně Evropské komise Ursula von der Leyen označila nedávno uzavřenou obchodní dohodu mezi Evropskou unií a Chile za zásadní geopolitický krok, který posiluje hospodářskou bezpečnost obou stran. Klíčovou částí dohody je dovoz zeleného vodíku a lithia, které mají pohánět energetickou transformaci v Evropě. Chilská interdisciplinární výzkumnice Gabriela Cabaña Alvear vysvětluje, jak lze na tuto dohodu a na geopolitický kontext, z něhož vzešla, nahlížet z perspektivy nerůstu.

Jonathan Essex: Jaký dopad má energetická transformace v Evropě na Chile a další latinskoamerické země?

Gabriela Cabaña Alvear: Zahraniční vztahy a diplomacie jsou ovlivňovány geopolitickými zájmy na zajištění dodávek lithia a dalších surovin pro zelenou energetiku. To vede k výraznému tlaku na země, jako je Chile, Bolívie a Argentina, aby zvýšily těžbu a vývoz těchto vzácných zdrojů. Můj výzkum energetického plánování v Chile odhalil, že státní politiky v oblasti energetiky a těžby surovin upřednostňují vývoz nových komodit – především zeleného vodíku a lithia – nad jejich využitím v domácím sektoru. Chile tak podporuje energetickou transformaci v jiných částech světa na úkor dekarbonizace vlastní ekonomiky a svých energetických potřeb. Tato politika nebere ohled na koncept planetárních mezí a vede ke konfliktům se zájmy ochrany životního prostředí.

Tento trend se projevuje v celém regionu. Chile bylo první zemí, která v roce 2020 přijala národní politiku vývozu zeleného vodíku. Podobnou cestou se vydávají také Brazílie a Uruguay. Tyto politiky jsou podporovány obchodními dohodami, které mají mimo jiné za cíl pomoci Evropě v její dekarbonizaci. Chilský prezident Gabriel Boric například během své návštěvy Evropy v roce 2023 nastínil, jak může Chile přispět ke strategické autonomii EU dodávkami zeleného vodíku a kritických materiálů, jako je lithium pro baterie.

Tyto dohody odrážejí perspektivu sekuritizace – zajištění obnovitelné energie a dalších zdrojů potřebných k udržení statu quo v Evropě. Příkladem je udržitelná doprava. Lidé si představují, že v budoucnu budeme mít stejně osobních automobilů jako dnes, jen místo spalovacích motorů je budou pohánět baterie nebo vodík. To by ale nebylo udržitelné a neodpovídá to konceptu spravedlivé transformace. Evropa si musí stanovit hranice a nespotebovat více energie a surovin, než

je nutné k naplňování potřeb obyvatel. EU by měla přestat tlačit jiné země do vyšších vývozu, protože to jen podporuje její vlastní nenasycenou spotřebu. Místo toho bychom se měli zaměřit na společnou transformaci energetických systémů v celosvětovém měřítku – v tomto případě jak v Chile, tak v Evropě.

Proč se Chile rozhodlo pro tento typ energetické politiky?

Chilská energetická politika byla předložena s příslibem, že výnosy se přenesou na celou společnost a odstartují v zemi zelenou průmyslovou revoluci. Alternativou by bylo upřednostnění domácích energetických potřeb Chile před vývozem. To by v první řadě znamenalo reorganizaci výroby a teprve poté rozvoj nejvhodnějších vývozních a obchodních politik. Děje se však pravý opak. Chile usiluje především o nové vývozní příležitosti, aby získalo potřebnou zahraniční měnu. Zdá se, že neexistuje politická vůle toto změnit.

Ve svém článku *Pouze pro globální Sever?*¹ uvádíte, že bychom o nerůstu neměli přemýšlet jako o něčem, co je relevantní pouze pro země globálního Severu, ale měli bychom brát v úvahu existenci nerovnosti v rámci jednotlivých národních států. I na Severu žijí chudí lidé, zatímco Jih má své elity. Můžete to rozvést?

Považuju za důležité se ptát, komu orientace na vývoz lithia a zeleného vodíku prospěje. Pro analýzu této otázky je potřeba se zaměřit na nerovnosti uvnitř zemí. Z chilské vývozní

politiky profituje především velmi omezená skupina bohatých elit, která již nyní dosahuje podobné úrovně spotřeby, jaká je v Evropě. Závisí na ni jejich podnikání a životní styl. Nepomáhá však lidem žijícím v energetické chudobě, kteří potřebují přístup k čistší energii. Jde přitom o významnou část chilské populace. Na druhé straně, ani v Evropě přechod na elektromobilitu příliš nepomáhá zlepšit situaci chudších a sociálně vyloučených vrstev obyvatel.

Skutečnost je taková, že vývoz lithia, mědi a vodíku z Chile udržuje extrémně nešetrný a materiálově a energeticky náročný životní styl bohatších evropských domácností. Chile naproti tomu zůstává závislé na fosilních palivách. Těžba navíc způsobuje nové ekologické problémy. Vláda se rozhodla obětovat místní ekosystémy, aniž by řešila naléhavý problém energetické chudoby chilských obyvatel.

Podobnou situaci vidíme i jinde. Mnohé státní politiky v Indii rovněž podporují úzkou vrstvu elit, které díky nim nesmírně zbohatly. Reprodukují se koloniální dynamika extraktivismu, vyvlastňování a přesídlování uvnitř státních hranic. Politici říkají: „Jsme chudá země, potřebujeme růst,“ ale investice evidentně nesměřují k řešení chudoby.

Jak se může země, jako je Chile, vymanit z narativu neustálého hospodářského růstu? Jaké dopady to může mít na geopolitiku?

Hospodářskou politiku jednotlivých států určují finanční omezení, která souvisejí se současnými geopolitickými vztahy. Nerovné

finanční struktury a pobídky vedou k závislosti rozvojových zemí na měnách vyspělých států. To se týká i splácení nespravedlivých dluhů. Některé země pak argumentují tím, že mají právo využít svých zásob fosilních paliv k dosažení bohatství, jako to v minulosti dělali jiní. Například Argentina usiluje o rozšíření těžby špinavých fosilních paliv, aby splatila své dluhy. Alternativou by byla změna struktury ekonomiky. Prvním krokem by mohly být reparace za koloniální minulost jako způsob, jak smazat dluhy zemí globálního Jihu. To požaduje hnutí Debt for Climate². Zároveň by se bohaté země mohly vzdát části své moci, aby pomohly vytvořit rovnoprávnější mezinárodní vztahy.

Součástí geopolitiky jsou i rafinované způsoby, kterými jednotlivé vlády vyvíjejí tlak na jiné země. Chilská vláda tak byla upozorněna na nutnost zapojit se do globalizovaného obchodu v jeho současné podobě. To se odrazilo ve výslovné snaze nové levicové progresivní vlády ukázat, že není tak radikální, že stále chce mít ekonomiku otevřenou přímým zahraničním investicím a zachovat růstovou perspektivu jako východisko energetického plánování Chile. Vláda deklaruje, že jejím hospodářským cílem je, aby se obyvatelé Chile měli lépe. Zdvojnásobení ani ztrojnásobení výroby energie na vývoz do Evropy však životní podmínky většiny Chilanů nezlepšuje.

Pokusy o změnu jsou potlačovány násilím, které se děje na mnoha úrovních. K militarizaci dochází v rámci jednotlivých zemí i mezi nimi. Probíhá podle známého vzorce, kdy soukromý majetek a těžební aktivity chrání policie nebo dokonce armáda. Vidíme to na mnoha místech Latinské Ameriky. Příkladem je „výjimečný stav“ vyhlášený na jihu Chile, který má údajně pomoci kontrolovat „vážné narušení veřejného pořádku“ v některých oblastech. Ve skutečnosti šlo o to, že vláda použila armádu k potlačení odporu domorodců proti soukromému těžebnímu průmyslu. Nejedná se o ojedinělý případ. Takový postup je nedílnou součástí udržování

struktur založených na zabírání půdy místních komunit. Jde ruku v ruce se strategiemi vlastnictví a institucionálními nástroji, jako je systém hodnocení životního prostředí, které nedávají prostor pro participaci a vylučují ekonomickou demokracii. Tyto struktury ještě více ztěžují jakýkoli pokus o změnu, například směrem k nerůstu. Potřeba rozvoje a ekonomické prosperity je naopak prezentována jako „dohánění“ Západu.

Nerůstové hnutí tak naráží na řadu překážek. Pragmatičtější cílem by mohly být alternativní strategie, které by zahrnovaly koncepty inspirované nerůstem, jako jsou planetární meze, limity spotřeby, dobrý život a dostatek. Ty by mohly posloužit při plánování založeném na snižování energetických potřeb. K tomu směřoval i návrh nové chilské ústavy, jehož cílem bylo reformovat politické instituce a omezit tak neoliberální struktury, které jim v současnosti dominují. Návrh předložený v referendu se opíral o koncept *buen vivir*³ – politický a filozofický přístup formulovaný domorodými národy, který usiluje o překonání extraktivismu a je do jisté míry v souladu s myšlenkami nerůstu. Nová ústava obsahovala mnoho slibných bodů, včetně zakotvení práv přírody. V období před referendem však došlo k poklesu akciových trhů. Investoři se obávali, že změna ústavy ovlivní hospodářskou stabilitu. Vláda se snažila obavy rozptýlit prohlášením, že nehodlá jít cestou radikálních změn a že bude dál podporovat využívání přírodních zdrojů, včetně přímých zahraničních investic.

Navzdory těmto pokusům o uklidnění situace 62 % voličů a voliček novou ústavu v referendu konaném 4. září 2022 odmítlo.⁴ Chilské vládní instituce tak zůstávají beze změny. To jen podtrhuje, jak obtížné je v současném geopolitickém kontextu prosadit kroky k nerůstové transformaci a jak velká politická síla a dynamika k tomu bude zapotřebí.

Poznámky

- 1 Gabriela Cabaña Alvear & Vandana, 'Only for the Global North? Questioning the "who should degrow" issue', *Degrowth Journal*, 2023
<https://www.degrowthjournal.org/publications/2023-06-19-only-for-the-global-north-questioning-the-who-should-degrow-issue/>
- 2 <https://www.debtforclimate.org/>
- 3 Eduardo Gudynas, 'Buen Vivir: Today's tomorrow', *Development*, 2011
<https://doi.org/10.1057/dev.2011.86>
- 4 Carole Concha Bell, 'Chile's progressive new constitution rejected by voters after campaign marred by misinformation', *The Conversation*, 13 September 2022
<https://theconversation.com/chiles-progressive-new-constitution-rejected-by-voters-after-campaign-marred-by-misinformation-190371>

Gabriela Cabaña Alvear je chilská interdisciplinární vědkyně. Vystudovala sociologii. Inspiruje se politickou ekologií a feministickými teoretickými perspektivami. V rámci svého doktorského studia antropologie na London School of Economics zkoumá interakci mezi sociální politikou a profesionální antropologickou praxí, přičemž se zaměřuje na energetické plánování v jižním Chile v kontextu klimatické krize. Působí v organizacích Centro de Análisis Socio Ambiental (Centrum sociálně-environmentální analýzy), Red Chilena de Ingreso Básico Universal (Chilská síť pro základní nepodmíněný příjem) a Basic Income Earth Network (Globální síť pro základní nepodmíněný příjem). Je také aktivní v nerůstovém hnutí.

Jonathan Essex je vědkem v oblasti udržitelnosti britského think tanku Green House.

Co nám brání vzdát se růstu?

Rozhovor
s **Cristinou
Monge a
Giorgosem
Kallisem** vedla
**Soledad García
Consuegra**

Politoložka Cristina Monge a výzkumník nerůstu Giorgos Kallis diskutují o geostrategických a kulturních překážkách na cestě k post-růstové Evropě.

Soledad García Consuegra: Je Evropská unie politicky připravena učinit první kroky směrem k post-růstové ekonomice?

Giorgos Kallis: Nevidím žádné náznaky skutečného politického odhodlání vydat se tímto směrem. Je tu nebyvalá otevřenost k debatě o konci růstu, o čemž svědčí konference Beyond Growth, která se konala v Evropském parlamentu v květnu 2023. Na výzkum nerůstových otázek byly konečně vyhrazeny nějaké finanční zdroje. Stále více lidí je ochotno o myšlenkách nerůstu uvažovat. Zůstaňme ale nohama na zemi. Počáteční diskuze sice probíhají, ale k serióznímu plánování Evropy bez růstu je ještě daleko, a to zejména v kontextu konzervativního obratu, který můžeme pozorovat ve většině evropských zemí.

Cristina Monge: Souhlasím. Na úrovni sociálních a environmentálních hnutí debata o nerůstu probíhá už delší dobu. Konference byla prvním krokem k jejímu otevření širší veřejnosti. K tomu, aby se diskuze o nerůstových strategiích promítly do agendy unijních institucí, je však ještě velmi daleko. Zvlášť vezmeme-li v úvahu, jak se mění rozložení sil v Evropě. K zemím Visegrádské čtyřky

(Maďarsko, Polsko, Česká republika a Slovensko), které vždy patřily k nejvíce zdrženlivým v otázkách ekologické transformace, se nyní připojily státy jako Itálie a Finsko. V těchto zemích se k moci dostávají krajně pravicové síly. Ty považují boj proti změně klimatu a další mezinárodní iniciativy, jako je Agenda pro udržitelný rozvoj 2030, za politiku establishmentu, proti níž je potřeba se postavit. V době, kdy jsou tyto politické proudy na vzestupu, a dokonce se stávají součástí některých evropských vlád, je těžké si představit, že by se v evropských institucích našla ochota otevřít debatu o zřeknutí se růstu. Politická a ekonomická nejistota, ve které žijeme, tomu příliš nenahrává.

Jaké jsou hlavní vnitřní a geopolitické překážky, které je třeba překonat na cestě k nerůstu?

GK: Vnitřní překážky jsou nasnadě. Bohatí, kteří mají větší politickou moc, chtějí dále bohatnout, aniž by chudí zchudli natolik, že by se proti nim začali bouřit. Růst je nezbytnou podmínkou stability kapitalistického systému. Je to však dočasná stabilita, protože z dlouhodobého hlediska je složený

růst velmi destabilizující silou – nejen pro klima, ale i pro samotnou ekonomiku, která nemůže tento exponenciální závod udržet do nekonečna.

Geopolitická bariéra je také jasná: soupeření o vojenskou moc a geopolitickou výhodu je spojeno s hospodářským růstem. Koneckonců byl HDP jako nástroj pro měření ekonomiky země poprvé použit během druhé světové války a růst HDP se stal obecně uznávaným cílem v kontextu studené války, kdy se Sovětský svaz a Spojené státy snažily vzájemně předstihnout v závodech ve zbrojení. Je samozřejmé, že velké národy usilující o politickou a ekonomickou moc potřebují růst, aby mohly ty ostatní ovládnout vojenskou nebo ekonomickou silou.

CM: Kromě současného rozložení politických sil, které jsem už zmiňovala, existují samozřejmě i další překážky. Ani v zemích, kde krajní pravice nemá blízko k vládě, nejsou otázky růstu a odchodu od něj součástí širší veřejné debaty. Téma nerůstu stále rezonuje především v prostředí sociálních a environmentálních hnutí nebo jako předmět intelektuálních debat. Zatím se ještě nedostalo k běžným lidem. Neproniklo ještě ani do politiky, ať už levicové, nebo pravicové. Nedokážu si představit, že by ve Španělsku někdo kandidoval v parlamentních volbách s programem nerůstu a uspěl.

Hlavní překážkou může být samotný pojem „růst“, který je v naší kultuře a způsobu života jakýmsi fetišem. Post-růst nebo nerůst si automaticky spojujeme s tím, že zchudneme. Musíme přesunout pozornost pozitivnějším

směrem – k tomu, jak si představujeme dobrý život a k nové společenské smlouvě, která bude brát v potaz hlediska udržitelnosti. Nerůstové myšlenky musíme prezentovat jako součást pozitivního paradigmatu, jako žádoucí změny, jejichž cílem je zajištění blahobytu pro každého. Tímto způsobem můžeme odklon od růstu popsat jako něco, co bude pro lidi atraktivní.

Jaká jsou podle vás hlavní napětí a synergie mezi nerůstovou transformací a schopností Evropské unie dosáhnout svých geopolitických cílů, jako je posílení bezpečnosti?

GK: Mám představu Evropy jako moudré a mírumilovné starší ženy, která dospěla k poznání, že ničivé světové nebo studené války nejsou tou správnou cestou, a je připravena napravit své minulé hříchy. To je role, kterou bychom měli přijmout. Naše vyspělost by se měla projevit v uznání a přizpůsobení se nové éře, ve které již není nutné a ani možné pokračovat v neustálé expanzi. V těchto intencích musí Evropa rozvíjet postimperialistickou a postkoloniální formu soužití s ostatními národy a světovými kulturami. Musí být mírotvornou silou a prostředníkem při řešení konfliktů, nikoliv usilovat o nadvládu a moc. Nerůst, v širším slova smyslu, je s takovým směřováním v naprostém souladu.

Když se ale nad tím zamyslím realisticky, vzhledem k tomu, do jak velké míry je Evropa zapletena do globálního geopolitického soupeření, které je souborem o vojenskou

moc, napětí mezi nerůstem a geopolitickými cíli je zcela zřejmé.

CM: Netroufám si na to odpovědět, protože uvažování o nerůstové transformaci Evropy je nyní jen vzdálenou „politickou fikcí“.

Velká část nerůstového hnutí se přiklání k pacifismu a antimilitarismu, ale zároveň trvá na tom, že přerod společnosti k nerůstu musí být demokratický. Jak z pohledu nerůstu přistupovat k obraně demokracie před nepřátelskými autokraciemi? Lze ji bránit bez investic do zbrojení?

GK: Ano, proč by to nešlo? Většina členských států EU jsou členy NATO, které má dost zbraní, aby v případě napadení zničilo celý svět několikrát po sobě.

Chápu, že se na to ptáte s ohledem na ruskou invazi do Ukrajiny, nemyslím si ale, že příčiny této agrese lze obecně redukovat na nějakou nevraživost vůči demokracii. Šlo o mnohem konkrétnější důvody, které stejně jako v jiných velmocenských válkách a vpádech na cizí území souvisely se soupeřením o zóny vlivu, vnitřní politikou, historickými mýty a představami a mnohým dalším. Nevěřím, že Rusko zaútočilo na Ukrajinu jenom proto, že se tam konaly volby. Spojené státy, které jsou považovány za zemi s nejdelší demokratickou tradicí na světě, vedly v posledních desetiletích řadu nelegálních válek i tajných operací proti zvoleným lídrům jiných zemí. Byly motivovány něčím, co americké elity považovaly za obranu úzce definovaných národních zájmů, a snahou o globální nadvládu. Proto já nevidím žádnou existenční vojenskou hrozbu pro demokracii, na kterou narážíte, aspoň prozatím. Mnohem více se obávám vnitřní eroze demokratických společností, vzestupu nedemokratických stran a lídrů a uplatňování nedemokratických či autoritářských praktik vládami zemí, které samy sebe vidí jako bašty demokracie.

**Musíme
jasně vymezit
hranice mezi
přiměřenou
obranou
v zájmu
zachování míru
a horečným
zbrojením.**

CM: To je zásadní otázka, zejména v kontextu války, jako je ta současná na území Ukrajiny. Nevidíme tu tak razantní protiválečnou mobilizaci evropské veřejnosti jako tomu bylo v jiných případech (ve Španělsku probíhaly silné protesty například proti válce v Iráku – pozn. překl.). Je to nepochybně proto, že se tentokrát jedná o invazi s jasně identifikovatelným agresorem a napadeným, která se navíc odehrává na samotném prahu Evropské unie. To mění pacifistické postoje, které donedávna v západní Evropě převládaly, ale teď jsou z různých důvodů na ústupu.

GK: Domnívám se, že pacifismus je a měl by zůstat v srdci zeleného hnutí, ačkoli to dnes platí stále méně. Válka v Ukrajině postavila západní mírové hnutí do poměrně vzácné situace, kdy Západ sám není tím, kdo napadá jiné země. Jde o válku, které jsme nemohli zabránit. Mírové iniciativy v evropských zemích, které si kladou za cíl přimět Putina k zastavení války, jsou evidentně zcela marné. Protesty evropských pacifistů jsou to poslední, co Putina zajímá.

Na druhou stranu je tradiční mírové hnutí stále zapotřebí, aby krotilo extrémní projev válečné mentality, které se nyní v souvislosti s nově vzkříšenou láskou k NATO v Evropě objevují. Musíme jasně vymezit hranice mezi přiměřenou obranou v zájmu zachování míru a horečným zbrojením, které je přípravou na boj o sféru vlivu a proti potenciálním vyzyvatelům západní hegemonie.

Během prvního roku války v Ukrajině vzrostly evropské vojenské výdaje o 13 %. Je možné sladit zvýšené výdaje na obranu a bezpečnost se závazky v oblasti energetické transformace a ochrany klimatu?

GK: Nemyslím si, že je to slučitelné. Tohle utrácení by mělo skončit. Evropa a NATO mají dost jaderných hlavic na svoji obranu. Vojenské výdaje by se měly omezit na naprosté minimum, nikoliv růst. Všechny

peníze bychom měli investovat do zmírňování dopadů klimatické změny, sociální ochrany a odpuštění půjček zemím globálního Jihu – ne do stavby tanků a ponorek, proboha. Jak o tom můžeme my, Zelení, v době klimatického kolapsu vůbec diskutovat?

Jak do post-růstového scénáře zapadají velké nadnárodní společnosti? Jsou brzdou, nebo spojencem?

GK: Samozřejmě brzdou. Nadnárodní společnosti jsou ztělesněním hyperzrychlené globalizované ekonomiky, která je závislá na špatně placené pracovní síle a zdrojích získávaných ze zbytku světa.

CM: Tyto typy společností jsou zakořeněny v růstovém modelu, bez něhož nemohou přežít. Těžko se tedy stanou spojenci při prosazování nerůstových principů. Vznikají však podnikatelská hnutí, jako je například B Corp, která mají odlišné přístupy a jasně chápou, že mají-li být dlouhodobě životaschopná, musí fungovat v rámci paradigmatu udržitelnosti. I když nemají takovou sílu ani možnosti jako velké nadnárodní společnosti, otevírají cestu k novému obchodnímu modelu a jinému přístupu k hospodářskému rozvoji, který se blíží kritériím udržitelnosti.

Jakou roli by měly hrát mezinárodní orgány, jako je Světová obchodní organizace, Světová banka a Mezinárodní měnový fond? Měly by být rozšířeny funkce OSN v oblasti ekonomického řízení?

GK: V současné podobě slouží jmenované organizace hlavně jako nástroje ochrany ekonomické hegemonie Západu a zájmů věřitelů a finančníků. V ideálním případě by OSN vytvořila ekonomické instituce, které by umožnily vyvážené, demokratické a spravedlivé ekonomické vztahy mezi různými zeměmi.

CM: Organizace spojených národů nemá žádnou výkonnou kapacitu a není schopna zvládat ani mezinárodní konflikty. Kromě deklaratorních otázek je pro OSN velmi obtížné provádět politiky a uplatňovat příslušné sankce. Ostatní tři instituce odpovídají ideologii a zájmům slavných brettonwoodských dohod. Aby se mohly zapojit do debaty o nerůstových strategiích, musely by se od základu proměnit, což je velmi nepravděpodobné.

Otázka na závěr: jaké by měly být hlavní geostrategické cíle post-růstové Evropy?

GK: Zatím ještě ani zdaleka nejsme v situaci, kdy by bylo možné v reálném kontextu debatovat o době po růstu. Můžu proto jen spekulovat. Až některý z významných členských států projeví zájem vykročit tímto směrem, začne taková debata teprve dávat smysl. Pokud si chceme takový scénář představovat, pak bych zopakoval to, co jsem řekl dříve. Geostrategickým zájmem Evropy by mělo být zachovat si určitý druh aktivní neutrality a nezávislosti, stát se prostředníkem míru a stability na celém světě a vnitřně se zaměřit na posilování demokracie a hledání nových forem sociální jistoty a blahobytu bez růstu.

CM: K takovému scénáři máme skutečně daleko. O nerůstových otázkách ještě ani neprobíhá celospolečenská debata a my se potřebujeme soustředit na naléhavější výzvy. Členské státy EU, kterým záleží na zachování Zelené dohody pro Evropu, se budou muset hodně snažit, aby ji ubránily před vládami zemí, v nichž mají krajně pravicové strany takový vliv, že dokonce zpochybňují existenci klimatické změny.



Cristina Monge absolvovala doktorské studium politologie na Univerzitě v Zaragoze, kde vyučuje sociologii. Zabývá se výzkumem udržitelnosti a kvality demokracie se zvláštním zaměřením na veřejnou správu pro oblast ekologické transformace. Spolupracuje s výzkumnými centry, jako je Globernance, BC3 a ECODES. Je politickou analytičkou deníku *El País*, rozhlasové stanice *Cadena SER*, španělské veřejnoprávní televize *RTVE*, internetového deníku *infoLibre* a magazínu *Green European Journal*. Je členkou Fóra pro otevřené vládnutí (Foro de Gobierno Abierto) a Poradního sboru pro rozvojovou spolupráci (Consejo Asesor de Cooperación al Desarrollo).

Giorgos Kallis je environmentální ekonom a politický ekolog, který se věnuje tématům environmentální spravedlnosti a limitů růstu. Studoval chemii a environmentální inženýrství na londýnské Imperial College a ekonomii na Barcelona Graduate School of Economics. Doktorské studium environmentální politiky absolvoval na Egejské univerzitě v Řecku. Od roku 2010 působí na Katalánském institutu pro výzkum a pokročilá studia (ICREA). Publikoval řadu prací na téma nerůstu.

Soledad García Consuegra je projektovou koordinátorkou španělské nadace Transición Verde.

Doporučení

Jak se vypořádat s globálními výzvami ve světě bez růstu

Přechodem od hospodářského růstu ke spravedlivému snižování své ekologické stopy by Evropská unie posílila svou důvěryhodnost v celosvětovém boji proti klimatické krizi a propadu biodiverzity. Posun od nekoloniálního extraktivismu a uvolnění přírodních zdrojů pro zlepšení života lidí v chudších částech světa by navíc mohlo otevřít cestu k rovnoprávnějšímu partnerství mezi EU a zeměmi globálního Jihu.

Geopolitika však není jen o spolupráci, ale také o řešení konfliktů. Post-růstová Evropa by byla odolnější vůči konfliktům založeným na soupeření o zdroje, čímž by získala strategickou nezávislost. Úplně se izolovat od násilných konfliktů však není možné. EU by proto neměla zanedbávat svou obranu, nebo ji dokonce přenechávat jiným. Tím spíše, že má ve svých smlouvách zakotvenou povinnost prosazovat mezinárodní právní stát, hájit lidská práva a podporovat demokracii, ať už tváří v tvář agresivním autokraciím nebo bezohledným nadnárodním korporacím.

Ve světě, kde platí právo silnějšího, se nikdy nerozvine úroveň spolupráce, která je nezbytně nutná k tomu, abychom zabránili ekologickému kolapsu. Pro udržení mezinárodního řádu založeného na pravidlech a pro jeho spravedlivější a účinnější fungování je zapojení EU klíčové. Evropa v tom však nemůže být sama. Post-růst by posílil pozici EU jako globálního hráče, který kombinuje strategickou nezávislost při obraně svých hodnot se strategickou provázaností při ochraně života na Zemi.

Ekonomická síla je v geopolitice důležitá. Pokud se Evropská unie vzdá růstu, je pravděpodobné, že se její podíl na světovém HDP

a mezinárodním obchodu bude snižovat ještě rychleji než doposud. Aby zůstala globálním hráčem, musela by využívat širší škálu nástrojů a politik, které by jí umožnily pracovat pro bezpečnost lidí a ochranu životního prostředí v Evropě i ve světě. Geopolitický význam EU po růstu bude více než kdy jindy záviset na jednotě, kreativitě, iniciativě, spolehlivosti a předvídavosti.

Následující doporučení, jak se vypořádat s geopolitickými výzvami na cestě k nerůstu, společně vypracovali partneři mezinárodního projektu *Geopolitics of a Post-Growth Europe*: BlueLink (Bulharsko), Centar za zelene politike (Srbsko), Etopia (Belgie), Fondation de l'Écologie Politique (Francie), Green House Think Tank (Velká Británie), Transición Verde (Španělsko) a Wetenschappelijk Bureau GroenLinks (Nizozemsko).

Spojit síly

1. Usilovat o větší jednotu v oblasti vnějších vztahů s cílem efektivněji využívat diplomatické, finanční a vojenské zdroje. To zahrnuje zrušení práva veta v zahraniční a bezpečnostní politice, jednotné vystupování, sloučení diplomatických služeb, vytvoření místa EU v Radě bezpečnosti

OSN a integraci ozbrojených sil členských států.

2. *Spolupracovat* na vývoji a pořízování zbraňových systémů, které EU potřebuje k ochraně sebe, svých spojenců a mezinárodního právního státu. To by ušetřilo náklady, podpořilo interoperabilitu ozbrojených sil členských států a snížilo obchodní tlak na vývoz zbraní. Aby se snížily dopady armádních činností na životní prostředí, měla by EU plně vykazovat emise skleníkových plynů z vojenského sektoru a zavést požadavky udržitelnosti pro novou vojenskou techniku, a to i pro projekty financované z Evropského obranného fondu.
3. Vytvořit a prosadit jednotný evropský inovační model. Veřejné investice by měly podporovat inovace založené na hodnotách a principu open source, které zajistí, že EU zůstane významným hráčem v oblasti technologického rozvoje. Zároveň by měl tento model usnadnit přenos technologií do zemí globálního Jihu a podpořit rovnost žen a mužů v oblasti inovací.
4. Zvětšit fiskální prostor pro veřejné investice v EU prostřednictvím společné emise dluhopisů (eurobondy).

Otevřít se novým členům

5. Usilovat o vstup Ukrajiny, států západního Balkánu a dalších zemí do EU s cílem posílit bezpečnost, geopolitický vliv a legitimitu Unie. Zajistit připravenost EU na rozšíření. Zachování základních hodnot a vzájemné důvěry vyžaduje silnější unijní dohled nad právním státem, lidskými právy a demokracií, a to jak v kandidátských zemích, tak v členských státech. Kandidátské země musí sladit svou zahraniční a bezpečnostní politiku s EU již dlouho před vstupem.

6. Ponechat otevřené dveře pro Velkou Británii. Pečlivě uvážený návrat Británie do EU by nejen podpořil spolupráci v Evropě, ale také posílil postavení Unie ve světě.

Navazovat partnerství se zeměmi globálního Jihu

7. Spojit strategickou nezávislost se solidariitou. Pokud se Evropa vzdá hospodářského růstu, bude se moci snáze vypořádat se svou přílišnou závislostí na dovozu energie a materiálů. Neměla by při tom však přehlížet dopady, které by takový krok měl na vyvážející země, zejména na globálním Jihu. Solidarita znamená, že je EU bude podporovat při vytváření nových zdrojů příjmů a pracovních míst.
8. Zajistit, aby EU a její členské státy dostály svým závazkům v oblasti rozvojové spolupráce (0,7% hrubého národního důchodu), mezinárodního financování ochrany klimatu a kompenzací za ztráty a škody způsobené klimatickými změnami v zemích globálního Jihu. V rámci rozvojové spolupráce upřednostňovat zlepšování veřejných služeb ve prospěch žen a dalších znevýhodněných skupin. Rovnost žen a mužů pomáhá udržovat mír a spravedlivý rozvoj.
9. Podporovat projekty s přidanou hodnotou v zemích bohatých na vzácné kovy. I post-růstová Evropa bude muset dovážet kovy pro svou energetickou transformaci. EU by měla usilovat o zlepšení podmínek v těžebním odvětví, mimo jiné tím, že bude od společností vyžadovat, aby identifikovaly, řešily a napravovaly svůj dopad v oblasti dodržování lidských práv, vlivu na životní prostředí a dobrou správu v celém svém hodnotovém řetězci. Měla by také pomáhat zemím, které chtějí zvyšovat přidanou hodnotu svých komodit prostřednictvím zpracování kovových

rud na domácím trhu. To vyžaduje společné investice a přenos technologií.

10. Převzít iniciativu v oblasti odpouštění dluhů, aby předlužené vlády zemí globálního Jihu mohly místo toho investovat do zlepšování veřejných služeb. Těžba a vývoz přírodních zdrojů se již nesmí řídit povinnostmi splácet dluhy, ale měly by být výsledkem demokratického rozhodování, do kterého budou zapojeny dotčené komunity.
11. Oficiálně se omluvit za otroctví a kolonialismus. EU by měla vyvinout tlak na všechny zúčastněné členské státy, aby se oficiálně omluvily za otroctví a kolonialismus a zahájily jednání o programech odškodnění.
12. Podporovat větší rovnováhu v globálních institucích. Evropa by měla spolupracovat s demokratickými vládami zemí globálního Jihu na vypracování návrhů na zlepšení jejich zastoupení v Radě bezpečnosti OSN, Mezinárodním měnovém fondu a Světové bance.

Zvyšovat bezpečnost ve světě

13. Pokračovat v environmentální diplomacii navzdory geopolitickým konfliktům. Pro řešení klimatické a environmentální krize je nezbytné, aby EU spolupracovala s geopolitickými soupeři, kteří jsou otevření mezinárodním dohodám, aniž by při tom zavírala oči před porušováním lidských práv nebo agresí. V případě Číny by zbavení se rizikových ekonomických vazeb usnadnilo Evropě spolupracovat s Pekingem tam, kde je to možné, ale nebránilo by jí to vymezit se v případě nutnosti.
14. Usilovat o obnovení jednání o kontrole zbrojení. Globální závody ve zbrojení nikomu neprospívají – a už vůbec ne post-růstové EU. Pokud jde o kontrolu

jaderných zbraní, je třeba usilovat o obnovení dialogu s Ruskem a zapojení Číny. EU a NATO by měly transparentně informovat o svých současných a plánovaných vojenských kapacitách, což je první krok k vybudování důvěry nezbytné pro dohody o kontrole zbrojení.

15. Být obezřetní, pokud jde o vývoz zbraní. Přísná vývozní kritéria by měla být stanovena nařízením EU, jehož dodržování by bylo vymahatelné Evropskou komisí. Nařízení by mělo vyloučit dodávky zbraní autokratickým režimům a výslovně stanovit možnost dodávat zbraně demokratickým vládám, které je potřebují k obraně proti agresorovi.
16. Postavit se za lidská práva a demokracii. Podpořit obhájce lidských práv, prodemokratické a environmentální aktivisty a aktivistky, zastávce a zastánkyně práv žen a LGBTQ+ práv, jakož i nezávislá média po celém světě. Pohnat korporace k zodpovědnosti za zneužívání ve svých hodnotových řetězcích. Otevřít bezpečné a legální cesty pro uprchlíky namísto budování pevnosti Evropa. Pouze vlastní důslednou politikou může EU věrohodně zprostředkovat poselství, že lidská práva a demokracie mají univerzální hodnotu a jsou nezbytnou součástí lidské a environmentální bezpečnosti.
17. Podporovat mezinárodní dialog o post-růstové ekonomice v průmyslových zemích jako cestě k odvrácení ekologického kolapsu, dosažení lepší životní úrovně a zajištění sociální a environmentální spravedlnosti. EU by měla jít příkladem a dokázat, že je možné zvyšovat kvalitu života bez růstu HDP.

Geopolitika post-růstové Evropy

Musíme si připustit, že klimatickou časovanou bombu nedokážeme zneškodnit, aniž by evropská ekonomika přestala růst. U dalších environmentálních hrozeb to platí dvojnásob. Co by však konec hospodářského růstu znamenal pro geopolitiku? Může jít Evropská unie v čele nerůstové transformace a zůstat přitom významným globálním hráčem? Byli bychom v takovém případě dál schopni bránit sebe, své spojence, demokracii, lidská práva a mezinárodní právní řád, a to i v době, kdy agresivní autokracie napadají své demokratické sousedy? Tato publikace se zabývá nepříjemnými otázkami. Musíme však mít odvahu si je pokládat.

Kontakt:



GREEN EUROPEAN FOUNDATION

Green European Foundation

Rue du Fossé – 1536 Luxembourg
Brussels office: Mundo Madou
Avenue des Arts 7-8
1210 Brussels, Belgium

+32 2 329 00 50
info@gef.eu

Spojte se s námi:

Navštivte naše internetové stránky, pokud se chcete dozvědět víc o naší činnosti:

 www.gef.eu

 [GEF_Europe](https://twitter.com/GEF_Europe)

 [GreenEuropeanFoundation](https://www.facebook.com/GreenEuropeanFoundation)

 [GEF_Europe](https://www.instagram.com/GEF_Europe)

 [Green European Foundation](https://www.linkedin.com/company/Green-European-Foundation)